

STRATEGIJA ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI 2016-2020,

SA AKCIONIM PLANOM ZA NAVEDENI PERIOD

REZIME

Strategija zaštite od nasilja u porodici 2016-2020. godine je dokument Vlade Crne Gore u kome će se definisati opšta politika zemlje u odnosu na zaštitu od nasilja u porodici za period od 2016. do 2020. godine. Ovaj dokument predstavlja nastavak strateškog pristupa pitanjima od značaja za zaštitu od nasilja u porodici, koji je otpočeo izradom i primjenom Strategije zaštite od nasilja u porodici 2011-2015.

Pravni osnov za izradu Strategije su propisi Crne Gore, prije svega Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i Krivični zakonik, kao i ratifikovane međunarodne konvencije - Konvencija Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), UN konvencija o sprječavanju svih vidova diskriminacije žena (CEDAW), UN konvencija o pravima djeteta i druge. Ovo je takođe dio obaveza u okviru poglavlja 23, 24 i 19.

Izazovi u narednom strateškom periodu prepoznati su u četiri oblasti:

- **Pravna zaštita**, gdje je potrebno zaokružiti pravni okvir i obezbijediti punu zaštitu prava žrtava u postupcima pred pravosudnim organima, uključujući efikasnu i blagovremenu besplatnu pravnu pomoć, zaštitu prava i privatnosti žrtava prilikom svjedočenja, naročito kada su u pitanju djeca, efikasnu primjenu zaštitnih mjera, kao i smanjenje rizika od ponavljanja i pojačavanja nasilja.
- **Prevenција i društvene vrijednosti**, gdje se suočavamo sa dvostrukim izazovom – s jedne strane, tu je nedovoljno razvijena svijest opšte populacije o značaju rodne jednakosti i nenasilja kao društvenih vrijednosti, a sa druge, kod profesionalaca koji rade u ovoj oblasti nije razvijena svijest o rodno zasnovanom nasilju i važnosti pristupa u kome je žrtva u centru pažnje.
- **Zaštita i podrška kroz institucije**, koja se mora adresirati na više nivoa, prije svega, kroz razvoj institucija koje mogu pružiti adekvatnu zaštitu žrtvama, zatim kroz razvoj administrativnih i ljudskih kapaciteta za sprovođenje zakona, kao i kroz razvoj partnerstva sa ostalim sektorima – prije svega nevladinim ogaizacijama, a takođe i sa poslovnim sektorom. Samo na taj način, moguće je obezbijediti poštovanje prava žrtava, i spriječiti njihovu sekundarnu viktimizaciju usljed nedovoljne obučenosti profesionalaca i neefikasnog rada institucija.
- **Multidisciplinarni pristup, efikasna koordinacija i nadzor nad sprovođenjem zakona**. Problem nasilja je veoma kompleksan i mora se odvijati kroz precizno strukturiranu i koordiniranu saradnju svih nadležnih institucija i pravosuđa, kao i kroz efikasan nadzor nad sprovođenjem zakona.
- Shodno navedenim izazovima, Strategijom su definisani **ciljevi**, kojima se želi postići sljedeće:
  - **Prvi cilj** odnosi se na **usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa Konvencijom Savjeta Evrope** o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.
  - **U okviru drugog cilja, žele se postići poboljšani stručni kapaciteti i multidisciplinarni pristup u sprovođenju propisa iz oblasti zaštite od nasilja u porodici**. Predviđeno je sprovođenje deset opsežnih mjera kako bi se uspostavila bolja koordinacija rada između institucija, uključujući prikupljanje i razmjenu podataka. Sa druge strane, mjerama se želi postići standardizovanje procedura za rad profesionalaca, kroz kontinuiranu obuku i nadzor nad njihovim radom, kako bi pomoć koju pružaju bila brza, efikasna, prilagodjena okolnostima i ličnim karakteristikama žrtve.

- **Treći cilj je povećan nivo javne svijesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici**, koji bi na kraju strateškog perioda trebalo da se ogleda kroz povećan nivo informisanosti i znanja javnosti o uzrocima, rasprostranjenosti i posljedicama nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i postojećim mehanizmima zaštite od nasilja. Mjere koje su predviđene odgovaraju potrebama opšte populacije, ali i specifičnim potrebama osjetljivih društvenih grupa.
- Kroz sedam mjera u okviru **četvrtog cilja želi se uspostaviti poboljšan sistem institucionalne zaštite od nasilja u porodici**. Mjere podrazumijevaju unaprjeđenje postojećih servisa opšte i specijalizovane podrške kako bi se uskladili sa standardima koje propisuju Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i UN Konvencijom o pravima djeteta i UN Konvencijom o sprječavanju svih vidova diskriminacije žena. Mjerama je predviđena izrada detaljne analize servisa opšte podrške i izrada nacionalnog plana razvoja u koji su ugrađeni pomenuti standardi zaštite.
- **Sljedećim ciljem želi se postići unaprijedjen pristup pravdi i pravna zaštita od nasilja u porodici**, što će se ogledati kroz sprovođenje efektivnih mjera zaštite i podrške žrtvama i svjedocima u postupcima pred istražnim i pravosudnim organima.

Sa ratifikovanjem Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici - „Istanbulske konvencije“ i njenim stupanjem na snagu 1. avgusta 2014.godine, Crna Gora je preuzela niz novih obaveza koje se tiču zabrane diskriminacije i sprovođenja principa „nulte tolerancije“ prema nasilju nad ženama i nasilju u porodici kroz djelotvornu i koordiniranu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija.

Konvencija obavezuje potpisnice da žrtvama nasilja obezbijede dvije vrste usluga (servisa) podrške – opšte i specijalizovane. Sa druge strane, potrebno je da država obezbijedi stručne i druge uslove za rad sa učiniocima nasilja, u skladu sa najboljim praksama EU.

U Crnoj Gori, servisi i usluge opšte podrške pružaju se kroz sistem socijalne i dječje zaštite, zdravstvene zaštite i policije. Svaka od ovih institucija djeluje i pruža usluge u skladu sa svojim ovlaštenjima, kako opštoj populaciji, tako i žrtvama nasilja. Saradnja među njima uređena je Protokolom o saradnji. Zbog svega ovoga, u narednom strateškom periodu je potrebno napraviti detaljnu analizu servisa opšte podrške i izraditi nacionalni plan razvoja u koji su ugrađeni standarde zaštite koje propisuju Istanbulska konvencija, CEDAW i UN Konvencija o pravima djeteta.

Što se tiče servisa specijalizovane podrške, u narednom periodu izradiće se nacionalni plan razvoja ovih servisa, koji će biti praćen planom održivog finansiranja.

PREDLOG

STRATEGIJA ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI 2016-2020

SA AKCIONIM PLANOM ZA NAVEDENI PERIOD

Podgorica, decembar 2015.god.

UVOD

Nakon usvajanja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici ("Službeni list CG", br. 46/10) kao *lex specialis*-a¹, donošenja Strategije zaštite od nasilja u porodici juna 2011. za period 2011-2015. od strane Vlade Crne Gore, kao i potpisivanja Protokola o postupanju novembra 2011, u Crnoj Gori je zaokružen zakonski i institucionalni okvir za djelovanje u ovoj oblasti. Sa ratifikovanjem Konvencije Savjeta Evrope o suzbijanju i sprječavanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu „Istanbulska konvencija“)22. aprila 2013. i njenim stupanjem na snagu 1. avgusta 2014, Crna Gora je preuzela niz novih obaveza koje se tiču strukturne zabrane diskriminacije i sprovođenja principa „nulte tolerancije“ prema nasilju nad ženama i nasilju u porodici kroz djelotvornu i koordiniranu saradnju svih nadležnih organa, institucija i organizacija.

Marta 2015, Ministarstvo rada i socijalnog staranja formiralo je Radnu grupu za izradu nove Strategije za period 2016-2020.godine. Stručnu pomoć pri izradi ovog dokumenta pružila je kancelarija UNICEF-a u Crnoj Gori, u ime UN Tematske grupe za rodnu ravnopravnost i ljudska prava.

Prilikom rada na Strategiji, uzeti su u obzir domaći i međunarodni propisi koji regulišu ovu oblast², kao i sljedeće činjenice:

- Istanbulska konvencija fokusirana je na rodno zasnovanom nasilju, i njome su obuhvaćeni različiti vidovi nasilja nad ženama koje se dešava u raznim kontekstima. To uključuje i porodicu, ali se ne ograničava na nju, već se odnosi i na širu zajednicu, oružane sukobe, trgovinu ljudima, migracije, azil, itd.³, pa je, u tom smislu, njen obuhvat širi u odnosu na domaće zakone kojima se reguliše oblast nasilja u porodici. U izradi ove Strategije, fokus je zadržan na porodičnom nasilju i nasilju nad

---

¹ Do donošenja ovog Zakona, ova oblast je bila regulisana krivičnim i procesnim zakonima.

² Annex 2

³ Član 3 (a) Istanbulske konvencije definiše „nasilje nad ženama“ kao “sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode ili mogu da dovedu do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu ili arbitrarno lišavanje slobode, bilo u javnosti ili u privatnom životu”

ženama kada su one dio porodice i kada su izložene nasilju do strane člana/ova porodice. Osnov za to daju Krivični i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, jer su oni izvori tih prava, ali se moraju usaglasiti sa Istanbulskom Konvencijom⁴.

- U Crnoj Gori, ostali konteksti mimo porodičnog u kojima se dešava nasilje (migracije, azil, ratna dešavanja, itd.), ohuvaćeni su drugim zakonima i pratećim strategijama⁵.
- Paralelno sa izradom ove Strategije, Ministarstvo zdravlja, uz podršku Svjetske zdravstvene organizacije, započelo je rad na Strategiji za prevenciju i zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja djece, kojom je, između ostalog, obuhvaćena i oblast nasilja u porodici.
- U februaru 2015, usvojen je Program za sprovođenje Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za period 2015-2016, u kome su detaljno razrađene aktivnosti u oblasti nasilja u porodici.
- Usvajanjem Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti maja 2013. i izmjenama iz januara, jula i avgusta 2015, u Crnoj Gori je stvoren novi okvir za pružanje usluga socijalne zaštite i okvir za njihovo praćenje kroz Informacioni sistem socijalnog staranja. Kada je u pitanju nasilje u porodici, ovaj sistem daje mogućnost evidentiranja svih relevantnih podataka o slučajevima nasilja u porodici iz svih ostalih sistema. Međutim, ostali sistemi prikupljaju i obrađuju podatke u skladu sa svojim zakonskim obavezama, pa je veoma teško uparivati podatke i pomoću njih sistematično pratiti kako i koliko efikasno država pruža zaštitu od nasilja.
- U pristupnim pregovorima Crne Gore i EU, kompleks pitanja vezano za nasilje nad ženama i nasilje u porodici ohuvaćen je poglavljima 23, 24 i 19, pa će EU u narednom periodu pratiti kvantitativne i kvalitativne pokazatelje napretka, i to najmanje iz tri ugla –a) poštovanje ljudskih prava, b) efikasnost zaštite tih prava od strane institucija, kao i c) pristup pravdi i pravna zaštita žrtava.
- Standardi postavljeni u Istanbulskoj konvenciji u potpunosti korespondiraju sa standardima iz pomenutih poglavlja i integrišu standarde ustanovljene UN konvencijom o zaštiti žena od svih vidova diskriminacije (CEDAW) i UN Konvencijom o pravima djeteta (CRC).

---

⁴ Mišljenje o uticaju potvrđivanja Konvencije Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori, OSCE/ODIHR, Varšava, 2014, kao i Analiza usklađenosti zakonodavnog i strateškog okvira Crne Gore sa Konvencijom Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koju su 2015. uradile 3 NVO - Sigurna ženska kuća, Centar za ženska prava i SOS Nikšić, predstavljaju dragocjen izvor preporuka za izmjenu zakonodavstva.

⁵Npr. Zakon o zabrani trgovine ljudima, Zakon o azilu, itd, dok su situacije rata regulisane međunarodnim propisima koje je Crna Gora potvrdila.

- Oblasti, ciljevi i pokazatelji napretka u Strategiji definisani su tako da u najvećoj mogućoj mjeri korespondiraju sa oblastima i ciljevima Istanbulske konvencije, Akcionog plana za poglavlja 23 i 24, Preporukama CEDAW Komiteta i CRC Komiteta. Takođe, prilikom izrade ovog dokumenta, uzet je u obzir i set pokazatelja za praćenje sprovođenja Istanbulske konvencije, koji je razvijen 2014. godine u okviru projekta koalicije organizacija civilnog društva iz 5 zemalja, podržanog od strane EU⁶. Pokazatelji u Strategiji su definisani tako da se pomoću njih jasno mogu pratiti već pomeniti aspekti koje će EU nadgledati u procesu pridruživanja.
- U definisanju ciljeva i aktivnosti, uzeti su u obzir ciljevi i aktivnosti ranije pobrojanih strategija i akcionih planova, kako ne bi došlo do preklapanja⁷. Ipak, kako te strategije i akcioni planovi imaju različite dinamike primjene i različite rokove važenja, neophodno je da nadležna ministarstva imaju stalnu komunikaciju, kako se aktivnosti ne bi duplirale⁸.

PRESJEK STANJA U OBLASTI ZAŠTITE OD NASILJA I PRAVCI DJELOVANJA U NAREDNOM STRATEŠKOM PERIODU

Na osnovu uvida u brojne analize i studije, zvanične i nezavisne izvještaje o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici za period 2011-2015⁹, može se zaključiti da je država Crna Gora uglavnom definisala zakonski i institucionalni okvir za sistemsko rješavanje nasilja u porodici, ali da brojni izazovi još uvijek postoje u ovoj oblasti. Izazovi se mogu svrstati u tri grupe: a) društvene vrijednosti i stepen javne svijesti kada je u pitanju nasilje, b) zaštita i podrška žrtvama nasilja i c) pristup pravdi i pravna zaštita žrtava. Kroz kratak osvrt na glavne aspekte ovih izazova, u narednom poglavlju će biti riječi o neophodnim pravcima djelovanja u narednom strateškom periodu.

---

⁶Pokazatelji za praćenje primjene odredbi Konvencije Savjeta Evrope protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici izrađeni su u okviru regionalnog projekta "Udruženim naporima – ka novim evropskim standardima u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja", realizovanog tokom 2012-2014.godine. U projektu su učestvovali organizacije iz Slovenije, Hrvatske, Srbije, BiH i Makedonije.

⁷ Ovo se naročito odnosi na oblast prevencije.

⁸Ova Strategija je u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja, dok Ministarstvo za ljudska i manjinska prava prati sprovođenje Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR). Što se tiče Strategije za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece, ona će, kada bude usvojena, najvjerovatnije biti u nadležnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja.

⁹Spisak korišćenih izvora nalazi se u Aneksu 3.

a) Društvene vrijednosti i javna svijest

Iako se u društvu polako formira svijest o ravnopravnosti kao željenoj društvenoj vrijednosti i sazrijeva razumijevanje o tome da se položaj žena mora poboljšati¹⁰, u porodici su još uvijek prisutni partijarhalni obrasci i određen stepen tolerancije prema nasilju. Istraživanja pokazuju da su ljudi svjesni da je nasilje u porodici veoma prisutno, ali i da o njemu uglavnom ćute. Većina ne razumije da je nasilje izabrano ponašanje i da je izraz moći i kontrole, a četvrtina ga čak smatra opravdanim, naročito kada su u pitanju bračni ili partnerski odnosi. Isti procenat građanstva smatra da je žrtva kriva jer izaziva nasilje svojim postupcima, kao i da je ostajanje u nasilnoj vezi njen lični izbor, pa samim tim i njena odgovornost. Iako su svjesni šta se dešava, članovi/ce šire porodice najčešće ne žele da se miješaju i nisu spremni da prijave nasilje. Tako su žrtve prinuđene da trpe, najviše iz straha za sopstvenu sigurnost i sigurnost djece, ali zbog činjenice da nisu ekonomski samostalne. Čak i kada prijave nasilje, žrtve često odustaju od gonjenja, jer nemaju snage da izađu na kraj sa zahtjevnim procedurama, strahom od nasilnika, nedostatkom podrške šire porodice i strepnjom da im institucije neće pomoći da trajno riješe problem. Zato se mnoge vraćaju nasilniku, naročito ako imaju djecu i ekonomski zavise od njega, što izaziva nove osude okoline i ponavljanje nasilja¹¹.

Na tolerantnost prema nasilju takođe ukazuje i činjenica da je fizičko kažnjavanje djece jedan od uobičajenih načina vaspitanja¹². Kako pokazuju brojna istraživanja, građani/ke Crne Gore ne razaznaju granicu između toga šta jeste, a šta nije nasilje, ne vide uzročno-posljedičnu vezu između nasilja u porodici i drugih vidova nasilja, kao ni činjenicu da se nasilje prenosi kroz generacije kao usvojeni obrazac ponašanja. Žrtve nasilja su u najvećem broju slučajeva žene i djeca. Osjetljive grupe – osobe sa invaliditetom, stara i nemoćna lica, LGBT osobe, takođe su izložene nasilju u porodici, a kombinacija nerazumijevanja njihovih potreba i njihovog

---

¹⁰U Izvještaju o nacionalnim konsultacijama o postmilenijumskim razvojnim ciljevima "Crna Gora kakvu želim", koje su u aprilu 2013. na uzorku od 8000 ispitanika/ca sproveli dr Olivera Komar i Pavle Gegaj za potrebe UN sistema u Crnoj Gori, građani su većinski ukazali da ravnopravnost (društvena, ekonomska, rodna, seksualna i etnička) mora biti jedan od ključnih prioriteta u budućnosti. Ispitanici/ce su takođe ukazali na to da se žene suočavaju sa nedostatkom razumijevanja, predrasudama, tradicionalnim očekivanjima, nejednakim platama, itd, te da je zbog toga izuzetno značajno da rodna ravnopravnost postane jedan od prioritetnih principa javnih politika.

¹¹ Prema Studiji o nasilju u porodici i nasilju nad ženama, koja je urađena 2012. godine za potrebe Programa rodne ravnopravnosti UNDP i Ministarstva za ljudska i manjinska prava, od 92% ispitanika koji prepoznaju nasilje kao društveni problem, svega 13% je spremno da prizna da su bili žrtve, dok svaki četvrti (pretežno muškarci od 18 do 30 i 51- 60 godina) smatra da je u nekim situacijama fizičko nasilje opravdano, naročito kada su u pitanju partnerski odnosi. U istoj studiji dat je i pregled rezultata kvalitativnog istraživanja sa 100 žrtava nasilja, od kojih je 89% doživjelo nasilje od strane sadašnjeg ili bivšeg bračnog partnera. Trećina njih su već bile izložene nasilju u primarnoj porodici, a svaka druga žrtva je ekonomski zavisna od nasilnog partnera.

¹²Istraživanje višestrukih pokazatelja za Crnu Goru, koje su u junu 2014. objavili UNICEF i MONSTAT, pokazuje da je 69,8% djece starosti od 1-14 godina bilo izloženo mentalnoj agresiji ili fizičkom kažnjavanju tokom prethodnog mjeseca.

neadekvatnog tretiranja u društvu čini njihovu osjetljivost na specifične vidove nasilja još većom. Pripadnice romske i egipćanske zajednice, osim višestruke diskriminacije i nasilja u porodici, izložene su i posebnom vidu nasilja - prisilnoj udaji djevojčica kroz ugovorene brakove¹³, za koje institucije u Crnoj Gori još uvijek nisu našle adekvatan odgovor.

Zbog svega navedenog, neophodno je da se svi sektori angažuju u promovisanju ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i nenasilja i da svojim akcijama doprinesu podizanju znanja o pravima žrtava i načinima na koji mogu dobiti zaštitu. Obrazovni sistem ima naročito važnu ulogu u tome, od predškolskog nivoa do institucija visokog obrazovanja¹⁴. Mediji, društvene mreže i istaknuti pojedinci kojima se vjeruje, mogu da izvrše veliki uticaj.

b) Zaštita i podrška žrtvama nasilja

Kroz izvještaje o realizaciji prethodne Strategije, veoma je teško pratiti rezultate koji su postignuti u oblasti zaštite i podrške žrtvama. Jedan od razloga je ranije pomenuto ograničenje vezano za nepostojanje integrisanog sistema prikupljanja i obrade podataka, pa tako imamo veliku nesrazmjernost između podataka koji dolaze iz različitih institucija¹⁵. Kroz izvještaje se mogu jasno prepoznati tri grupe problema: a) nesrazmjernost između broja slučajeva u centrima za socijalni rad i slučajeva pred pravosudnim organima, b) veliki broj ponovljenih slučajeva nasilja i c) veliki broj žrtava koje se vraćaju nasilnicima jer su ekonomski zavisne od njega i nemaju drugog izbora.

---

¹³ Prema istraživanjima Centra za romske inicijative, Romkinje i Egipćanke se konstantno u okviru svoje etničke zajednice suočavaju sa nasiljem (oca, brata, supruga, svestra, svestrva).

¹⁴ Školske 2005/06. godine započeo je projekat „Škola bez nasilja - sigurno školsko okruženje“ u saradnji Ministarstva prosvjete i Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori, čiji je cilj smanjenje i spriječavanje nasilja među školskom djecom u Crnoj Gori. Nakon donošenja Zakona o zaštiti od nasilja u porodici 2011. i Potokola 2012, Ministarstvo prosvjete je 2014. godine izradilo priručnik „Podjela odgovornosti i postupanje u cilju prevencije i u slučajevima pojave nasilja - uputstvo školama“. Ovo uputstvo koncipirano je na bazi smjernica za postupanje preporučenih u Priručniku „Škola bez nasilja – sigurno školsko okruženje“, kao i koraka i obaveza iz nadležnosti koji su propisani u okviru Protokola. On takođe sadrži teorijske osnove za prepoznavanje svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanje djece, preporučuje mjere koje treba preduzeti kad se uoči nasilje, objašnjava način na koji treba izraditi individualni plan podrške za dijete i sadrži formulare za postupanje. Uputstvo je usvojeno od strane Nacionalnog savjeta za obrazovanje.

¹⁵ Npr, shodno Izvještaju o ostvarivanju prethodne Strategije, broj registrovanih krivičnih djela u 2014. godini nasilje u porodici i porodičnoj zajednici bio je 233, broj prekršaja 1455, dok su za isti period centri za socijalni rad registrovali 674 slučaja.

Ovo ukazuje da je potrebno ojačati sistem opšte i specijalizovane podrške žrtvama, i osposobiti profesionalce kako bi bili u stanju da žrtvi pruže maksimalnu bezbjednost i podršku i da je poštede izlaganja komplikovanim procedurama i sekundarnoj viktimizaciji. Prioritet mora biti hitno zaustavljanje nasilja, zatim procjena ugroženosti/bezbjednosti žrtve, te u skladu sa tim, sprovođenje mjera zaštite kroz koordiniran rad sa drugim institucijama. Prilikom postupanja, naročito moraju biti uzete u obzir potrebe osjetljivih grupa (djeca, RE populacija, LGBT osobe, žene sa sela, osobe sa invaliditetom itd.). Kod profesionalaca mora postojati svijest o tome da je nasilje u porodici najčešće rodno zasnovano. Oni se takođe moraju pridržavati principa da prava na zaštitu ne smiju biti kršena zbog razloga vezanih za običaje, tradiciju ili religiju. Zbog svega ovoga, važno je da se doradi zakonski okvir i da se uspostavi bolja koordinacija rada između institucija, uključujući prikupljanje i razmjenu podataka. Takođe, važno je da se standardizuju procedure za rad profesionalaca, da se kontinuirano vrši njihova obuka i uspostavi nadzor nad njihovim radom, kako bi pomoć koju pružaju bila brza, efikasna, prilagođena okolnostima i ličnim karakteristikama žrtve. Što se tiče učestale pojave da se žrtve vraćaju nasilnicima jer su ekonomski zavisne od njih, u narednom strateškom periodu je neophodno napraviti posebne programe koji bi imali za cilj ekonomsko osnaživanje žrtava, kako bi im se omogućilo da izađu iz nasilja i počnu da žive punim i aktivnim životom.

Konvencija obavezuje potpisnice da žrtvama nasilja obezbjedi dvije vrste usluga (servisa) podrške – opšte i specijalizovane¹⁶, pri čemu su usluge specijalizovanih servisa definisane u skladu sa preporukama Studije Savjeta Evrope o minimalnim standardima za specijalizovane servise¹⁷, koji su donijeti nakon detaljne analize institucionalne i sudske prakse zemalja članica. Sa druge strane, potrebno je da država obezbjedi stručne i druge uslove za rad sa učiniocima nasilja, u skladu sa najboljim praksama EU, s obzirom da se radi o jednoj od zaštitnih mjera koja nije mogla biti sprovedena u prethodnom strateškom periodu, usljed nedostatka tih uslova.

---

¹⁶U opšte servise podrške spadaju državne institucije (policija, medicinske ustanove, centri za socijalni rad, Zavod za zapošljavanje), koji pružaju usluge opštoj populaciji u skladu sa svojim nadležnostima, a ne samo žrtvama nasilja, pa bi bilo potrebno u narednom strateškom periodu senzibilisati i obučiti zaposlene za rad sa žrtvama nasilja i osigurati bolju koordinaciju među institucijama kroz rad multidisciplinarnih timova. Takođe, potrebno je da se u okviru ovih servisa pomogne žrtvama koje trpe nasilje usljed ekonomske zavisnosti od nasilnika, da se ekonomski osnaže i steknu ekonomsku nezavisnost. Što se tiče specijalizovanih usluga podrške, one su namijenjene isključivo žrtvama nasilja i njih moraju pružati isključivo senzibilisane i obučene osobe. U specijalizovane usluge spadaju SOS linije koje su dostupne 24 sata, 7 dana u nedjelji, bezbjedna skloništa/sigurne kuće za žrtve, krizni centri za žrtve silovanja, prikupljanje forenzičkih medicinskih dokaza u slučajevima silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja, kratkoročno i dugoročno psihološko savjetovanje, savjetovanje u cilju prevazilaženja traume nasilja, pravna pomoć i savjetovanje, zastupanje pred pravosudnim organima, kao i specifične usluge za djecu koja su žrtve ili svjedoci nasilja.

¹⁷Studija Savjeta Evrope o minimalnim standardima za specijalizovane servise, autorke Kelly and Dubois, Strazbur, Savjet Evrope, 2008.

Istanbulska konvencija daje osnovne definicije vezano za oblast nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹⁸, a njene odredbe su zasnovane na principima jednakosti i nediskriminacije i na standard dužne pažnje (tj. dužne priljevnosti). U njima se jasno definišu kriterijumi na kojima se mora zasnivati zaštita i podrška¹⁹. Takođe, ona daje iscrpan pregled usluga koje se moraju obezbijediti za žrtve, uključujući informisanje, opšte i specijalizovane usluge podrške, pomoć kod pojedinačnih/kolektivnih žalbi, pomoć i podršku žrtvama seksualnog nasilja, zaštitu i podršku za djecu-svjedoce, prijavljivanje nasilja i prijavljivanje stručnjaka²⁰.

U Crnoj Gori, servisi i usluge opšte podrške pružaju se kroz sistem socijalne i dječje zaštite, zdravstvene zaštite i policije. Svaka od ovih institucija djeluje i pruža usluge u skladu sa svojim ovlašćenjima, kako opštoj populaciji, tako i žrtvama nasilja. Saradnja među njima uređena je Protokolom o saradnji, koji nema snagu podzakonskog akta. Zavod za zapošljavanje, koji bi takođe trebalo da se nađe među servisima opšte podrške, nije obuhvaćen Protokolom. Zbog svega ovoga, u narednom strateškom periodu je potrebno napraviti detaljnu analizu servisa opšte podrške i izraditi nacionalni plan razvoja u koji su ugrađeni standardi zaštite koje propisuju Istanbulska konvencija, CEDAW i UN Konvencija o pravima djeteta.

Što se tiče servisa specijalizovane podrške, onako kako ih prepoznaje Istanbulska konvencija, najveći dio tih usluga pružaju ženske nevladine organizacije i njihov rad je uglavnom finansiran iz donatorskih sredstava. Neki od servisa (npr. krizni centri za žrtve silovanja i seksualnog nasilja) uopšte ne postoje. Resorno ministarstvo radi na izradi pravilnika o pružanju usluga specijalizovane podrške, kako bi se stvorili uslovi za njihovo pružanje na osnovu sporazuma o privatno-javnom partnerstvu. Jednako kao i u slučaju opštih servisa podrške, u narednom strateškom periodu treba napraviti nacionalni plan razvoja ovih servisa, koji bi obavezno morao biti praćen planom održivog finansiranja.

---

¹⁸ Radi se o sljedećim definicijama: “nasilje nad ženama”, “nasilje u porodici”, “rod”, “rodno zasnovano nasilje”, “žrtva”, i “žena”.

¹⁹ Čl. 18 navodi i sljedeće kriterijume koje mjere zaštite i podrške moraju ispuniti: da su zasnovane na razumijevanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz rodne perspektive i da su usmjerene na ljudska prava i bezbjednost žrtve, da su zasnovane na integrisanom pristupu koji uzima u obzir odnos između žrtava, učinilaca, djece i njihovog šireg društvenog okruženja, da imaju za cilj izbjegavanje sekundarne viktimizacije, da imaju za cilj osnaživanje i ekonomsku nezavisnost žena žrtava nasilja, da, tamo gdje je to prikladno, različite službe za zaštitu i podršku žrtava budu u istim prostorijama, da odgovaraju na specifične potrebe ugroženih osoba, uključujući i djecu-žrtve, i da su im dostupne.

²⁰ Članovi 18-28 Konvencije.

Što se tiče slučajeva kršenja ljudskih prava u postupcima i sprovođenja principa dužne pažnje (prilježnosti), i pored regulative koja postoji u ovoj oblasti, broj prijavljenih slučajeva je još uvijek neznatan²¹. Zbog svega ovoga, potrebno je poboljšati efikasnost i kvalitet rada pojedinih institucija, ojačati njihovu povezanost i koordinaciju kroz multidisciplinarni pristup i ustanoviti metodologiju za praćenje i osiguranje kvaliteta rada organa koji pružaju zaštitu od nasilja. Kako bi se olakšala primjena standarda, potrebno je izraditi priručnik za primjenu postojećeg Protokola o saradnji, koristeći dobre prakse i iskustva zemalja EU²² i ustanoviti način da se osigura sprovođenje principa dužne pažnje. Uvođenjem Informacionog sistema socijalnog staranja i njegovim punim funkcionisanjem u svim centrima za socijalni rad do kraja 2015, biće moguće lakše pratiti podatke o nasilju i radu multidisciplinarnih timova.

c) Istraga, gonjenje, procesni zakoni i zaštitne mjere

Iako je u prethodnom izvještajnom periodu iz godine u godinu povećavan broj prijavi nasilja, kao i broj slučajeva koji su procesuirani kroz pravosudni sistem, i dalje nemamo dovoljno pokazatelja prema kojima bismo mogli da utvrdimo koliko efikasno se prava žrtava štite kroz postupke i do koje mjere je ispoštovan standard dužne pažnje.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici je dao mogućnost brzog i efikasnog djelovanja kroz prekršajni postupak, ali se djela nasilja u porodici takođe rješavaju i kroz krivični postupak²³. Međutim, kako se u krivičnom postupku žrtva u isto vrijeme pojavljuje i u

---

²¹ U Analizi uskladenosti NVO Sigurna zenska kuća, na stranama 10-19 detaljno je analizirano stanje kada je u pitanju primjena standarda dužne pažnje od strane institucija.

²² Republika Hrvatska je izradila detaljan "Priručnik o provedbi Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji". Izdavaci su Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) u Hrvatskoj i Društvo za psihološku pomoć, a Priručnik je štampan u Zagrebu 2010. godine

²³ Prema Izvještaju o realizaciji Strategije zaštite od nasilja u porodici za 2014. godinu, Tužilaštvo je primilo krivične prijave protiv 215 lica, iz ranijeg perioda prenijeto u rad krivičnih prijavi protiv 37 lica, tako da je ukupno u radu bilo krivičnih prijavi protiv 252 lica. Odbačeno je 66 krivičnih prijavi, odloženo je gonjenje za 4 lica, podnijeto 12 optužnica (uključujući optužnice prenijete iz ranijih godina) i donijeti optužni prijedlozi protiv 158 lica. Na kraju godine, bilo je 45 neriješenih slučajeva protiv 45 lica. Prema podacima Vrhovnog suda, u 2014. godini je bilo je 233 slučaja krivičnog djela nasilja u porodici, od kojih je 144 riješeno. Od toga, bilo je 120 osuđujućih, 12 oslobođajućih, 10 odbijenih i 2 obustavljena slučaja. U istoj godini, područni organi za prekršaje su imali u radu ukupno 1.455 predmeta iz oblasti Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, od čega 291 predmet koji je prenijet iz 2013. godine i 1.164 predmeta primljenih u toku 2014. godine. Na kraju izvještajnog perioda, ukupno je završeno 935 predmeta ili 64,26%.

svojstvu oštećene strane, i u svojstvu svedoka/kinje, dokazne radnje najčešće budu veoma iscrpljujuće za žrtvu, pa je u prethodnom strateškom period primijećeno osipanje slučajeva, najčešće zbog nedostatka materijalnih dokaza i korišćenja prava nesvjedočenja. Imajući to u vidu, usvojene su izmjene Zakonika o krivičnom postupku²⁴, prema kojima će u slučajevima nasilja biti dovoljno jedno svjedočenje, pa se očekuje smanjivanje broja odbačenih krivičnih prijava usljed nedostatka dokaza.

U izvještajima UN komiteta (CEDAW, CRC, UNCAT), kao i EU izvještajima o napretku, naglašava se da se prava žrtava moraju efektivnije i intenzivnije zaštititi kroz pravosudni sistem, a učinioci djela nasilja u porodici goniti i kažnjavati srazmjerno težini djela. Takođe, činjenica da su djela nasilja kvalifikovana na isti način u oba zakona, čini zakonski okvir nejasnim i otvara mogućnost za preklapanje postupaka. Zbog svega toga, OSCE/ODIHR²⁵ savjetuje da je u zakonima potrebno jasno razgraničiti koji slučajevi potpadaju pod prekršajnu, a koji pod krivičnu odgovornost.

Kada je u pitanju svjedočenje žrtava i njihova zaštita od ponovne viktimizacije, posebno kada su u pitanju djeca svjedoci i žrtve, neophodno je ojačati pomoć i podršku za njih u toku sudskih postupaka. Neophodno je urediti zakonske propise, multidisciplinarni pristup, besplatnu pravnu pomoć i sprovesti ciljanu obuku profesionalaca i nosilaca pravosudnih funkcija. Takođe, kako savjetuje OSCE/ODIHR, bilo bi uputno razmotriti dobre prakse iz EU, kao što je uvođenje politika obaveznog hapšenja i gonjenja učinilaca i bez žrtava, kao i sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, koja se tiče sprovođenja djelotvorne istrage navodnih slučajeva nasilja u porodici čak i ako žrtva nije nužno pretrpjela fizičku povredu, na primjer u slučajevima psihičkog ili ekonomskog zlostavljanja²⁶.

Zaštitne mjere regulisane Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici bile su sa nejednakim intenzitetom korišćene u periodu sprovođenja prethodne Strategije, prvenstveno zbog kašnjenja u donošenju podzakonskih akata kojima se bliže reguliše način njihovog sprovođenja²⁷. Što se tiče mjera bezbjednosti predviđenih Krivičnim zakonikom, potrebno je preispitati njihovu djelotvornost s obzirom da mogu biti primjenljive tek nakon što presuda postane pravosnažna.

---

²⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku, ("Sl. List CG", br. 35/15), jun 2015, čl. 22, stav 2, čl. 43, čl.81.

²⁵ OSCE/ODIHR Mišljenje o uticaju potvrđivanja Konvencije Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori, stavovi 118-125.

²⁶ Mišljenje o uticaju potvrđivanja Konvencije Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori, stav 134.

²⁷ Prema Informaciji o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici u 2014, policija je izrekla ukupno 89 zaštitnih mjera (39 mjera udaljenje iz stana, 14 zabrane približavanja i 36 zabrane uznemiravanja i uhođenja). Organi za prekršaje izrekli su ukupno 247 mjera (60 zabrana približavanja, 11 obavezno

STRATEGIJA ZA PERIOD 2016-2020. GODINE

Shodno izazovima i potrebama opisanim u prethodnom poglavlju, definisano je ukupno 5 ciljeva. Oni su definisani tako da u narednih pet godina usmjeravaju resurse države ka jačanju sistema zaštite kako sektorski, tako i multisektorski, u skladu sa Istanbulsom konvencijom i drugim međunarodnim aktima kojima se reguliše ova oblast. Shodno tome, neke od aktivnosti tiču se pojedinačnih resora, dok su druge usmjerene na poboljšanje međuresornog i međusektorskog djelovanja. Ove druge su postavljene veoma široko i zahtijevaju dodatnu razradu u smislu posebnog programa za njihovo sprovođenje. To se, prije svega, odnosi na aktivnosti koje se tiču unaprjeđenja servisa opšte podrške, servisa specijalizovane podrške i aktivnosti vezane za ekonomsko osnaživanje žrtava nasilja.

U odnosu na sve ciljeve i aktivnosti, uspostavljen je sistem pokazatelja koji je usklađen sa zahtjevima i standardima koje, prije svega, propisuju Istanbulska konvencija, CEDAW i UN Konvencija o pravima djeteta. Pokazatelji su kreirani tako da donosiocima odluka mogu jasno ukazati na stanje i pomake u određenoj oblasti i dati im jasne smjernice gdje je neophodno usmjeriti pažnju i resurse.

Ciljevi Strategije:

1. Poboľšan pravni okvir za zaštitu od nasilja u porodici;
2. Ojačani administrativni i stručni kapaciteti i multidisciplinarni pristup u sprovođenju propisa iz oblasti zaštite od nasilja u porodici;
3. Povećan nivo javne svijesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici;

---

psihijatrijsko liječenje, 41 udaljenje iz stana, 108 zabrana uznemiravanja i uhođenja, 2 obavezan psihosocijalni tretman, 22 obavezno liječenje od zavisnosti od alkohlizma, 2 obavezno liječenje od zavisnosti od opojnih droga, 1 udaljenje sa teritorije CG).

4. Poboljšani sistem institucionalne zaštite od nasilja u porodici;
5. Poboljšani pristup pravdi i pravna zaštita od nasilja u porodici.

Razrada pojedinačnih ciljeva:

Cilj 1: Poboľšan pravni okvir za zaštitu od nasilja u porodici

Pokazatelj: Nacionalni pravni okvir koji reguliše oblast nasilja u porodici usklađen sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i ostalim potvrđenim međunarodnim i regionalnim instrumentima koji regulišu ovu oblast

Aktivnost 1.1.: Izraditi Analizu sa preporukama za izmjenu nacionalnih propisa u skladu sa Evropskom Konvencijom za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, sa osvrtom na postojeće analize i prijedloge iznijete u "Mišljenju o uticaju ratifikacije Konvencije Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori, koju je uradio OSCE/ODIHR, kao i "Analizi usklađenosti zakonodavnog i strateškog okvira Crne Gore sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici", koju su uradili NVO Sigurna ženska kuća, Centar za ženska prava i SOS Nikšić.

Pokazatelj:

- Izrađena i javno dostupna Analiza sa preporukama za izmjenu nacionalnih propisa

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo rada i socijalnog staranja

Partneri: *Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo zdravlja, VDT, Vrhovni sud, Sud za prekršaje, NVO, međunarodne organizacije*

Vremenski okvir: *IV kvartal 2016.*

Sredstva verifikacije: *Izveštaji nosioca aktivnosti i partnera, izvještaji NVO*

Aktivnost 1.2.: *Zmijeniti postojeće propise kojima se reguliše oblast nasilja u porodici u skladu sa Prijedlogom.*

Pokazatelj:

- *Usvojene izmjene i dopune propisa u skladu sa godišnjim Programom rada Vlade*

Nosioci aktivnosti: *Nadležna Ministarstva*

Partneri: *Ministarstvo za ljudska i manjinska prava*

Vremenski okvir: *U skladu sa Programom rada Vlade*

Sredstva verifikacije: *Izveštaji nadležnih ministarstava, izvještaj Ministarstva pravde, izvještaj o radu Skupštine Crne Gore, Izvještaj EU o napretku, izvještaji UN komiteta (CEDAW i CRC), izvještaj GREVIO komiteta, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda*

Cilj 2: Poboļšani stručni kapaciteti i multidisciplinarni pristup u sprovođenju propisa iz oblasti zaštite od nasilja u porodici

Pokazatelj: *Povećan nivo znanja, vještina i senzibiliteta profesionalaca/ki u institucijama/organizacijama zaduženim za sprovođenje propisa i unaprijeđen multidisciplinarni pristup u radu sa žrtvama i svjedocima nasilja u porodici.*

Aktivnost 2.1: Izraditi specijalizovane programe obuka za zaštitu od nasilja. Programi bi trebalo da, između ostalog, pokriju isljedeće oblasti:

- Rodna ravnopravnost;
- Prava djeteta i najbolji interes djeteta;
- Sprječavanje i otkrivanje nasilja;
- Potrebe i prava žrtava nasilja;
- Potrebe i ljudska prava osjetljivih grupa (djeca, stara lica, RE populacija, OSI, LGBT);
- Sprječavanje sekundarne viktimizacije;
- Odgovarajuće i djelotvorno reagovanje relevantnih organa/službi;
- Značaj koordinisane saradnje i multidisciplinarnog pristupa;
- Pružanje pravne pomoći žrtvama;
- Vođenje slučaja u centrima za socijalni rad.

Pokazatelji:

- Broj i vrsta dizajniranih i licenciranih programa obuke;

Nosioci aktivnosti: Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Centar za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija

Partneri: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Vrhovno državno tužilaštvo, Vrhovni sud, Sudski savjet, Policijska akademija, Uprava za kadrove, NVO, međunarodne organizacije

Vremenski okvir: IV kvartal 2016.

Sredstva verifikacije: Izvještaji nosioca aktivnosti, izvještaj Centra za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija, izvještaj EU o napretku, izvještaji UN komiteta (CEDAW i CRC), izvještaj GREVIO komiteta, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, izvještaji NVO

Aktivnost 2.2.: Sprovesti specijalizovane programe obuke za profesionalce/ke u svim institucijama, kao i u organima pravosuđa, po mogućnosti u saradnji sa institucijama zaduženim za profesionalni razvoj u pojedinim institucijama i organima pravosuđa, kao i sa nevladinim organizacijama specijalizovanim za oblast ženskih ljudskih prava, ljudskih prava osjetljivih grupa, pružanje usluga žrtvama nasilja, kao i pravima djece.

Pokazatelji:

- Ukupan broj obuka na godišnjem nivou. Od toga, procenat obuka podržanih iz javnih fondova i procenat obuka podržanih iz drugih fondova (navesti izvore finansiranja);
- Procenat obuka koje su kreirale i realizovale nevladine organizacije, u odnosu na ukupan broj obuka;
- Ukupan broj profesionalaca/ki koji su nakon provjere znanja dobili sertifikate o uspješnom završetku obuke, razvrstan prema a) instituciji iz koje dolaze, b) radnom mjestu koje pokrivaju, c) temi, tj. nazivu obuke, na godišnjem nivou;

Nosioci aktivnosti: Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Centar za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija

Partneri: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Vrhovno državno tužilaštvo, Vrhovni sud, Sudski savjet, Policijska akademija, Uprava za kadrove, NVO, međunarodne organizacije, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda

Vremenski okvir: Kontinuirano

Sredstva verifikacije: Izveštaji nosilaca aktivnosti, izvještaji o radu sudova, izvještaj Centra za obuku nosilaca pravosudnih funkcija, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji UN komiteta (CEDAW i CRC), izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 2.3.: U skladu sa standardima Istanbulske konvencije i drugim ratifikovanim međunarodnim i regionalnim instrumenima koji regulišu ovu oblast, napraviti priručnike o detaljnom postupanju u sprovođenju postojećeg Protokola o postupanju institucija koji sadrže: objašnjenja vezano za zakonske odredbe, detaljna objašnjenja za službenike/ce institucija o postupanju u slučajevima nasilja, kao i uputstva za rad u okviru multidisciplinarnih timova.

Pokazatelji:

- Kreirani i javno dostupni priručnici, koji sadrže navedene informacije;
- Broj i vrsta odštampanih priručnika;
- Broj službenika/ca koji su neposredno zaduženi za postupanje i pružanje servisa kojima je podijeljen priručnik u svakoj od nadležnih institucija.

Nosioci aktivnosti: Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo pravde, Centar za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija

Partneri: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Vrhovno državno tužilaštvo, Vrhovni sud, Sudski savjet, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, NVO, međunarodne organizacije

Vremenski okvir: II kvartal 2017.

Sredstva verifikacije: Izveštaji nosilaca aktivnosti, izvještaji o radu sudova, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji UN komiteta (CEDAW i CRC), izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 2.4. Osposobiti škole za primjenu Uputstva “Podjela odgovornosti i postupanje u cilju prevencije i u slučajevima pojave nasilja - uputstvo školama” i pratiti njegovu primjenu.

Pokazatelji:

- Broj škola u kojima je održana obuka za primjenu Uputstva, na godišnjem nivou;
- Broj procesuiranih slučajeva, na godišnjem nivou.

Nosioci aktivnosti: *Ministarstvo prosvjete*

Partneri: *Zavod za školstvo, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, međunarodne organizacije, NVO*

Vremenski okvir: *IV kvartal 2017.*

Sredstva verifikacije: *Izveštaj Ministarstva prosvjete, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta*

Aktivnost 2.5.: Definisati procedure za sprovođenje principa dužne pažnje (prilježnosti) i postupanja državnih organa, zvaničnika/ca, službenika/ca ustanova i drugih aktera u skladu sa međunarodno priznatim pravilima i standardima i pratiti njihovu primjenu.

Pokazatelji:

- Sve institucije u sistemu zaštite definisale procedure za prijavljivanje slučajeva kršenja ljudskih prava i principa dužne pažnje (prilježnosti) i sankcionisanja počinitelja/teljki;
- Broj prijavljenih slučajeva i broj sankcionisanih pojedinaca – državnih zvaničnika/ca iz relevantnih službi za kršenje standarda dužne pažnje (prilježnosti);
- Stepenu ugrađenosti međunarodno priznatih i odgovarajućih pravila i standarda u procedure za prijavljivanje nasilja ili sumnje na nasilje nadležnim službama;

- Stepen usaglašenosti povjerljivih baza podataka o žrtvama i svjedocima/kinjama nasilja sa međunarodno priznatim standardima/pravilima koji se odnose na prijavljivanje svih oblika nasilja.

Nosioci aktivnosti: *Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja*

Partneri: *međunarodne organizacije, NVO*

Vremenski okvir: *II kvartal 2017.*

Sredstva verifikacije: *Izveštaji nosilaca aktivnosti, izvjestaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO*

Aktivnost 2.6.: Uraditi evaluaciju rada multidisciplinarnih timova sa aspekta dosadašnje primjene Protokola o postupanju i jednu kontrolnu evaluaciju na kraju strateškog perioda.

Pokazatelji:

- Izrađen detaljan i javno dostupan izvještaj o evaluaciji rada multidisciplinarnih timova;
- Izrađen detaljan i javno dostupan izvještaj o kontrolnoj evaluaciji.

Nosioci aktivnosti: *Zavod za socijalnu i dječju zaštitu*

Partneri: *Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Vrhovno državno tužilaštvo, međunarodne organizacije, NVO*

Vremenski okvir: *IV kvartal 2017. i IV kvartal 2020.*

Sredstva verifikacije: *Izveštaj Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO*

Aktivnost 2.7.: Organizovati edukaciju za romske i egipćanske aktiviste/kinje kako bi mogli/e pružati usluge povjerljivog lica pripadnicama/cima svoje zajednice.

Pokazatelji:

- Izrađen detaljan i javno dostupan izvještaj o edukaciji romskih i egipćanskih aktivista/kinja koji bi uključio sljedeće informacije: a) metodologija treninga; b) broj romskih i egipćanskih aktivista/kinja koji su pohađali obuku za pružanje usluga povjerljivog lica, razvrstan prema mjestu stanovanja (opštini) na godišnjem nivou; c) procenat zadovoljstva učesnika treninga o novim saznanjima stečenim na treningu kao i procjena iskoristivosti stečenih znanja u praksi;

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Partneri: Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, NVO, međunarodne organizacije.

Vremenski okvir: III kvartal 2016.

Sredstva verifikacije: Izvještaj nosioca aktivnosti, izvještaji partnera, izvještaji NVO

Cilj 3: Povećan nivo javne svijesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici

Pokazatelj: Povećan nivo informisanosti i znanja javnosti o uzrocima, rasprostranjenosti i posljedicama nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i postojećim mehanizmima zaštite od nasilja

Aktivnost 3.1: Organizovati informativne kampanje u kojima se sprovodi javna edukacija o uzrocima, rasprostranjenosti i posljedicama nasilja, pravima žrtava i institucijama koje pružaju zaštitu, sa kontaktima institucija, uključujući i kampanje u okviru "16

dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama” u svim gradovima Crne Gore²⁸, u partnerstvu sa medijima, univerzitetima, nevladinim organizacijama i poslovnim sektorom, koje bi uključile pravljenje medijskih edukativnih programa prilagođenog sadržaja za različite ciljne grupe.

Pokazatelji:

- Broj informativnih kampanja u kojima se javnost informiše o uzrocima, rasprostranjenosti i posljedicama nasilja, pravima žrtava i institucijama koje pružaju zaštitu, prikazan prema nosiocima, temama, teritorijalnom obuhvatu, vrsti kampanje i izvorima finansiranja.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Ministarstvo unutrašnjih poslova

Partneri: Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, lokalne samopurave, NVO, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, Međunarodne organizacije, Zaštitnik Ljudskih prava i sloboda

Vremenski okvir: IV kvartal 2017, IV kvartal 2018, IV kvartal 2019, IV kvartal 2020.

Sredstva verifikacije: Izveštaji nosilaca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika Ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 3.2.: Napraviti posebne informativne materijale za žrtve nasilja, uključujući štampane materijale, web-stranice, socijalne medije i sl, koji sadrže informacije o institucijama i organizacijama za pružanje zaštite, sa kontaktima i ostalim neophodnim

---

²⁸ S obzirom na to da se u Planu aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR 2013-2017), u Programu sprovođenja za period 2015-2016.u okviru Cilja 5.7.planira sprovođenje kampanja u okviru “16 dana”, za 2015. i 2016. godinu, ovom Strategijom se predviđa održavanje kampanja za period 2017-2020.

podacima, u kojima se na jednostavan i razumljiv način objašnjavaju njihova prava, uključujući i pravo na korišćenje besplatne pravne pomoći, pravo na korišćenje instituta izuzeća službenika ili organa/institucije, ili sudije u slučaju pretpostavke o mogućem konfliktu interesa. Materijali bi trebalo da budu dostupni na službenom i albanskom jeziku, kao i drugim jezicima po potrebi, i dostupni u svim ustanovama, institucijama, NVO, kao i na javnim mjestima prilikom sprovođenja kampanja.

Pokazatelji:

- Broj institucija/organizacija/sudova koji obezbjeđuju odgovarajuće materijale;
- Broj i vrsta informativnog materijala o dostupnim uslugama za žrtve. Od toga, broj materijala pripremljenih od strane nadležnih državnih organa vlasti na godišnjem nivou, broj materijala pripremljenih od strane NVO;
  - Broj distribuiranih materijala, mjesta distribucije, kao i opis okolnosti u kojima je distribucija vršena (u toku kampanje, tokom nekog važnog događaja, i sl.).

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo prosvjete

Partneri: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo pravde, lokalne samouprave, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: Kontinuirano

Sredstva verifikacije: Izvještaji nosilaca aktivnosti, Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, Izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 3.3.: Za pripadnike/ce romske i egipćanske zajednice koji/e nisu pismeni/e, obezbjediti informisanje o institucionalnoj zaštiti kroz posjete mjestima na kojima žive, uz obavezno prisustvo aktiviste/kinje romskih i egipćanskih nevladinih organizacija.

Pokazatelji:

- Broj posjeta mjestima na kojima živi romska i egipćanska populacija;
- Broj učesnika/ca iz romskih i egipćanskih NVO koji su učestvovali u organizaciji i sprovođenju posjeta;

- Broj korisnika/ca informacija.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Partneri: Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, NVO, međunarodne organizacije

Vremenski okvir: Kontinuirano

Sredstva verifikacije: Izvještaj nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 3.4.: Organizovati edukaciju za medije o izvještavanju o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, sa posebnim akcentom na poštovanje prava na privatnost i ostalih prava žrtava i poštovanje prava djece žrtava i svjedoka nasilja.

Pokazatelji:

- Broj novinara-ki i broj urednika/ca koji su prošli obuku, razvrstan prema medijima iz kojih dolaze, na godišnjem nivou;
- Broj i sadržaj tekstova-emisija koje su objavili novinari/ke koji su prošli obuku u roku od godinu dana nakon završetka obuke, u kojima su ispoštovani standardi profesionalnog izvještavanja, uključujući poštovanje prava na privatnost i ostala prava žrtava, sa posebnim akcentom na poštovanje prava djece žrtava i svjedoka nasilja.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Partneri: Ministarstvo kulture, Ombudsman, Institut za medije, međunarodne oganizacije, NVO, mediji

Vremenski okvir: Kontinuirano

Sredstva verifikacije: Izvještaj nosioca aktivnosti, Izvjestaj Ombudsmana, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, Izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Cilj 4: Poboľšan sistem institucionalne zaštite od nasilja u porodici

Pokazatelj: Unaprijeđen sistem zaštite od nasilja nad ženama i porodičnog nasilja u skladu sa standardima koje propisuje Istanbulska konvencija i drugi potvrđeni međunarodni i regionalni instrumenti, uključujući servise opšte i specijalizovane podrške, ekonomsko osnaživanje žrtava nasilja i servise psihosocijalnog tretmana za učinioce nasilja.

Aktivnost 4.1: Izraditi metodologiju za prikupljanje podataka o nasilju u porodici, kako bi se omogućila razmjena podataka, redovno praćenje i procjena mjera za suzbijanje nasilja, kao i informisanje javnosti o stanju u ovoj oblasti.

Pokazatelji:

- Urađena metodologija za prikupljanje podataka, koja sadrži standardizovane obrasce izvještavanja za sve relevantne institucije i pravosuđe;
- Statistički administrativni i pravosudni podaci o svim oblicima nasilja obuhvaćenih ovom Strategijom, razvrstani u odnosu na vrstu nasilja, pravosudni postupak (krivični ili prekršajni), podatak o tome da li je u pitanju ponovljeno nasilje (ranije vođeni postupci i izrečene mjere), pol, godište i relaciju između žrtve i učinioca, geografsku lokaciju;
- Depersonalizovani podaci dostupni javnosti najmanje jednom godišnje.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, MONSTAT

Partneri: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo pravde, Sudski savjet, Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo.

Vremenski okvir: III kvartal 2016.

Sredstva verifikacije: Izvještaji nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 4.2: Izraditi nacionalni plan unapređenja servisa opšte podrške u skladu sa Istanbulskom konvencijom.

Pokazatelji:

- Nacionalni plan unapređenja servisa opšte podrške izrađen i javno dostupan.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja

Partneri: Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: II kvartal 2017.

Sredstva verifikacije: Izveštaji nosioca aktivnosti, Izveštaj EU o napretku, izveštaji CEDAW i CRC, izveštaj GREVIO komiteta, izveštaji NVO

Aktivnost 4.3.: Sprovesti nacionalni plan unapređenja usluga opšte podrške.

Pokazatelji:

- Broj i vrsta usluga opšte podrške;
- Broj žrtava nasilja kojima je pružena usluga opšte podrške, na godišnjem nivou, razvrstan prema: a) vrsti usluge, b) pružaocu usluga i c) opštini u kojoj je usluga pružena.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja

Partneri: Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, NVO, međunarodne organizacije

Vremenski okvir: IV kvartal 2019.

Sredstva verifikacije: Izveštaji nosilaca aktivnosti, izveštaj Ombudsmana, Izveštaj EU o napretku, izveštaji CEDAW i CRC, izveštaj GREVIO komiteta, izveštaji NVO

Aktivnost 4.4: Izraditi nacionalni plan unapređenja specijalizovanih usluga podrške žrtvama nasilja u skladu sa Istanbulskom konvencijom i preporukama studije Savjeta Evrope o minimalnim standardima za specijalizovane servise (Kelly and Dubois, 2008).

Pokazatelji:

- Nacionalni plan izrađen i javno dostupan;
- Napravljen plan održivog finansiranja specijalizovanih usluga podrške.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja

Partneri: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo pravde, Ministarstvo finansija, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: II kvartal 2017.

Sredstva verifikacije: Izveštaji nosioca aktivnosti, izvještaj Ombudsmana, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 4.5: Sprovesti nacionalni plan unapređenja servisa specijalizovane podrške žrtvama nasilja

Pokazatelji:

- Uspostavljena tri centra za pružanje specijalizovanih usluga podrške;
- Geografska raspoređenost specijalizovanih, lako dostupnih i bezbjednih usluga podrške za žrtve nasilja razvrstan prema: a) tipu usluge podrške, b) opštini, c) pružaocu usluge i d) I zvoru finansiranja;
- Broj žrtava nasilja u sigurnim kućama, u odnosu na identifikovanu potrebu za smeštajem u sigurnim kućama na godišnjem nivou, razvrstano u odnosu na: a) sve oblike nasilja, b) broju odraslih i broju djece, c) starosti i polu djece i d) opštini;

- Procenat izdvajanja iz godišnjeg i lokalnih budžeta namijenjen nesmetanom funkcionisanju sigurnih kuća i smeštaju za žrtve, u odnosu na ukupni budžet za usluge u ovoj oblasti, na godišnjem nivou;
- Broj (24/7) SOS telefonskih linija na nivou države koje pružaju povjerljivo i anonimno savjetovanje za žrtve nasilja i broj korisnika/ca ove usluge, na godišnjem nivou, razvrstan prema a) broju odraslih i broju djece, b) starosti i polu djece, c) oblicima nasilja, d) srodstvu između učinioca i žrtve i e) opštini;
- Procenat izdvajanja iz državnog i lokalnih budžeta namijenjen funkcionisanju (24/7) SOS telefonskih linija koje pružaju besplatne savjete žrtvama u vezi sa svim oblicima nasilja, u odnosu na ukupni budžet za usluge u ovoj oblasti, na godišnjem nivou;
- Broj i regionalna rasprostranjenost centara u kojima se pruža specijalizovana podrška žrtvama silovanja ili seksualnog nasilja (broj centara u odnosu na broj stanovnika);
- Broj žrtava silovanja ili seksualnog nasilja kojima je pružena specijalizovana podrška, u odnosu na ukupan broj prijavljenih slučajeva tog nasilja, na godišnjem nivou.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja

Partneri: Ministarstvo prosvjete, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: IV kvartal 2019.

Sredstva verifikacije: Izveštaji nosioca aktivnosti, izvještaj Ombudsmana, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 4.6: Izraditi analizu, potreba nadležnih organa-institucija za sprovođenje nacionalnog i međunarodnog pravnog okvira za zaštitu od nasilja.

Pokazatelji:

- Urađena i javno dostupna analiza;
- Na osnovu rezultata–preporuka analize, urađen detaljan plan potreba.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde

Partneri: Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: III kvartal 2016.

Sredstva verifikacije: Izveštaji nosioca aktivnosti, Izveštaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, Izveštaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 4.7: Izraditi nacionalni program psihosocijalnog tretmana za učinioce nasilja nad ženama i nasilja u porodici, sa detaljnim uputstvima za postupanje i obezbjediti njegovo sprovođenje.

Pokazatelji:

- Urađen program na državnom nivou koji ima za cilj da učinioce nasilja u porodici savladaju i usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima, sa detaljnim uputstvima za postupanje stručnih lica;
- Broj i vrsta institucija u kojima se sprovodi program psihosocijalnog tretmana;
- Broj učinilaca nasilja u porodici koji su pohađali program u odnosu na ukupan broj učinilaca nasilja u porodici, na godišnjem nivou;
- Broj polaznika programa za učinioce nasilja u porodici koji su ponovili djelo nasilja u periodu praćenja od 1 i 3 godine, u odnosu na ukupni broj polaznika programa na godišnjem nivou.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo zdravlja

Partneri: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, međunarodne organizacije

Vremenski okvir: II kvartal 2016.

Sredstva verifikacije: Izveštaj nosioca aktivnosti, izveštaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izveštaj EU o napretku, izveštaji CEDAW i CRC, izveštaj GREVIO komiteta, izveštaji NVO

Aktivnost 4.8: U saradnji sa romskim i egipćanskim nevladinim organizacijama koje se bave problemima prisilnih brakova, kao i organizacijama koje se bave pravima RE populacije, napraviti uputstvo za postupanje i procesuiranje slučajeva prisilnih brakova u romskim i egipćanskim zajednicama za potrebe policije, centara za socijalni rad, škola, sudova i domova zdravlja.

Pokazatelji:

- Kreirano i javno dostupno uputstvo za postupanje;
- Uputstvo distribuirano svim relevantnim institucijama;
- Procenat procesuiranih slučajeva u odnosu na broj prijavljenih slučajeva prisilnih brakova, razvrstan prema instituciji (prosvjeta, centri za socijalni rad, policija, tužilaštvo, sudstvo) mjestu/opštini, na godišnjem nivou.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo unutrašnjih poslova

Partneri: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: II kvartal 2016.

Sredstva verifikacije: Izveštaj nosilaca aktivnosti, izveštaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izveštaj EU o napretku, izveštaji CEDAW i CRC, izveštaj GREVIO komiteta, izveštaji NVO

Cilj 5: Unaprijeđen pristup pravdi i pravna zaštita od nasilja u porodici

Pokazatelj: Sprovedene efektivne mjere zaštite i podrške žrtvama i svjedocima u postupcima pred istražnim i pravosudnim organima

Aktivnost 5.1.: Pratiti primjenu zaštitnih mjera i mjera bezbjednosti, kao i nadzora nad sprovođenjem tih mjera.

Pokazatelji:

- Broj slučajeva u kojima su nadležni organi izrekli mjere zaštite i mjere bezbjednosti učiniocima nasilja u porodici, u odnosu na ukupni broj prijava nasilja u porodici na godišnjem nivou, razvrstan prema: a) organu koji je donio mjeru, b) vrsti mjere, c) polu lica kome je mjera izrečena, d) srodstvu između lica kome je mjera izrečena i žrtve, e) broju djece koja su žrtve i/ili svjedoci nasilja i f) opštini;
- Broj slučajeva u kojima su nadležni organi ustanovili kršenje zaštitnih mjera i mjera bezbjednosti, u odnosu na ukupni broj izrečenih mjera zaštite i mjera bezbjednosti, razvrstan prema: a) organu koji je donio mjeru, b) vrsti mjere, c) polu lica kome je mjera izrečena, d) srodstvu lica kome je mjera izrečena i žrtve, e) broju djece koja su žrtve i/ili svjedoci nasilja i f) opštini;
- Broj sprovedenih postupaka za kršenje zaštitnih mjera, razvrstan prema: a) organu koji je vodio postupak, b) dužini trajanja postupka, c) vrsti mjere i sankcije, d) polu lica kome je mjera izrečena, e) srodstvu lica kome je mjera izrečena i žrtve, f) broju djece koja su žrtve i/ili svjedoci nasilja i g) opštini.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo pravde

Partneri: Sudski savjet, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: Jednom godišnje

Sredstva verifikacije: Izvještaj nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, izvještaj o radu sudova, izvještaj o radu tužilaca, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 5.2.: Pratiti dostupnost, načine i obuhvat pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja.

Pokazatelji:

- Broj kancelarija/organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama nasilja u porodici, razvrstanih prema: a) opštini, b) vrsti pravne pomoći koja se pruža, c) tipu pružaoca (advokatura, javni sektor, pravosuđe, organizacije civilnog društva);
- Broj osoba kojima je pružena besplatna pravna pomoć, razvrstan prema a) vrsti pružene pomoći, b) starosti i polu lica kome je pomoć pružena, b) tipu pružaoca i c) opštini, na godišnjem nivou.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo pravde

Partneri: Sudski savjet, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: Jednom godišnje

Sredstva verifikacije: Izvještaj nosioca aktivnosti, izvjestaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, izvještaj o radu sudova, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

Aktivnost 5.3.: Pratiti sprovođenje sistema podrške i zaštite za djecu svjedoke i žrtve nasilja, u skladu sa preporukama iz “UN Priručnika za stručnjake i donosiocce odluka o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela”, kao i u skladu sa standardima postavljenim u Istanbulskoj konvenciji.

Pokazatelji:

- Broj djece žrtava nasilja u porodici koja su koristila usluge podrške (uključujući psihološko savjetovanje) u odnosu na ukupan broj identifikovane djece žrtava na godišnjem nivou;
- Broj sudskih postupaka (krivičnih, prekršajnih i mjera zaštite) u kojima je učinilac proglašen krivim ili su mu izrečene mjere zaštite i u odnosu na djecu žrtve nasilja, u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka u kojima su učinilac i/ili žrtva imali djecu, na godišnjem nivou;
- Broj i vrsta institucija (policija, tužilaštvo, sudovi) u kojima postoji posebno opremljen prostor za obavljanje razgovora sa žrtavama porodičnog nasilja, prilagođen potrebama djece i čekaonicama za žrtve svjedoke odvojene od okrivljenog.

Nosioci aktivnosti: Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova

Partneri: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Sudski savjet, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, međunarodne organizacije, NVO

Vremenski okvir: Jednom godišnje

Sredstva verifikacije: Izveštaj nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, izvještaj o radu sudova, izvještaj o radu tužilaca, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

FINASIRANJE

Sredstva za finasiranje aktivnosti koje su predviđene ovom Strategijom obezbjeđivaće se iz budžeta nadležnih ministarstva, donacijama, kao i realizacijom projekata koji su finasirani od strane međunarodne zajednice.

MONITORING

U cilju koordinacije, primjene, praćenja i procjene sprovođenja aktivnosti predviđenih Strategijom zaštite od nasilja u porodici, Vlada Crne Gore će formirati posebnu Komisiju. Ovu Komisiju će osim predstavnika nadležnih ministarstva činiti i tri predstavnika NVO sektora koji se bave zaštitom od nasilja u porodici. Proceduru imenovanja ove Komisije sprovede Ministarstvo rada i socijalnog

staranja. Izvještaj o sprovođenju aktivnosti predviđenih Strategijom, koji sačini Komisija za koordinaciju, primjenu, praćenje i procjenu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja će dostavljati Vladi Crne Gore, jednom godišnje.

AKCIONI PLAN – TABELARNI PRIKAZ

CILJ STRATEGIJE 1: POBOLJŠAN PRAVNI OKVIR ZA ZAŠITU OD NASILJA U PORODICI

Pokazatelj 1. Nacionalni pravni okvir koji reguliše oblast nasilja u porodici usklađen sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i ostalim potvrđenim međunarodnim i regionalnim instrumentima koji regulišu ovu oblast

Aktivnosti	Pokazatelj	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Sredstva verifikacije
1.1. Izraditi Analizu sa preporukama za izmjenu nacionalnih propisa u skladu sa Evropskom Konvencijom za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama, sa osvrtom na postojeće analize i prijedloge iznijete u "Mišljenju o uticaju ratifikacije Konvencije Savjeta Evrope za sprječavanje i suzbijanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori, koju je uradio OSCE/ODIHR, kao i "Analizi usklađenosti zakonodavnog i strateškog okvira Crne Gore sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici", koju su uradili NVO Sigurna ženska kuća, Centar za ženska prava i SOS Nikšić.	Izrađena i javno dostupna Analiza sa preporukama za izmjenu nacionalnih propisa	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Ministarstvo pravde, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo zdravlja, VDT, Vrhovni sud, Sud za prekršaje, NVO, međunarodne organizacije	IV kvartal 2016.	Izveštaji nosioca aktivnosti i partnera, izvještaji NVO

<p>1.2. Izmijeniti postojeće propise kojima se reguliše oblast nasilja u porodici u skladu sa Prijedlogom.</p>	<p>Usvojene izmjene i dopune propisa u skladu sa godišnjim Programom rada Vlade</p>	<p>Nadležna Ministarstva</p>	<p>Ministarstvo za ljudska i manjinska prava</p>	<p>U skladu sa Programom rada Vlade</p>	<p>Izveštaji nadležnih ministarstava, izvještaj o radu Skupštine Crne Gore, Izvještaj EU o napretku, izvještaji UN komiteta (CEDAW i CRC), izvještaj GREVIO komiteta, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda</p>
--	---	------------------------------	--	---	---

CILJ STRATEGIJE 2: POBOLJŠANI STRUČNI KAPACITETI I MULTIDISCIPLINARNI PISTUP U SPROVOĐENJU PROPISA IZ OBLASTI ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI

Pokazatelj 2. Povećan nivo znanja, vještina i senzibiliteta profesionalaca/kiu institucijama/organizacijama zaduženim za sprovođenje propisa i unaprijeđen multidisciplinarni pristup u radu sa žrtvama i svjedocima nasilja u porodici.

<p>2.1. Izraditi specijalizovane programe obuka za zaštitu od nasilja. Programi bi trebalo da, između ostalog, pokriju i sljedeće oblasti:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Rodna ravnopravnost; -Prava djeteta i najbolji interes djeteta; -Sprječavanje i otkrivanje nasilja; -Potrebe i prava žrtava nasilja; -Potrebe i ljudska prava osjetljivih grupa (djeca, stara lica, RE populacija, OSI, LGBT); 	<p>Broj i vrsta dizajniranih i licenciranih programa obuke</p>	<p>Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Centar za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Vrhovno državno tužilaštvo, Vrhovni sud, Sudski savjet, Policijska akademija, Uprava za kadrove, NVO, međunarodne organizacije</p>	<p>IV kvartal 2016.</p>	<p>Izveštaji nosioca aktivnosti, izvještaj Centra za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija, izvještaj EU o napretku, izvještaji UN komiteta (CEDAW i CRC), izvještaj GREVIO komiteta, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, izvještaji NVO</p>
--	--	--	---	-------------------------	---

<p>-Sprječavanje sekundarne viktimizacije;</p> <p>-Odgovarajuće i djelotvorno reagovanje relevantnih organa/službi;</p> <p>-Značaj koordinisane saradnje i multidisciplinarnog pristupa;</p> <p>-Pružanje pravne pomoći žrtvama;</p> <p>-Vođenje slučaja u centrima za socijalni rad.</p>					
<p>2.2. Sprovesti specijalizovane programe obuke za profesionalce/ke u svim institucijama, kao i u organima pravosuđa, po mogućnosti u saradnji sa institucijama zaduženim za profesionalni razvoj u pojedinim institucijama i organima pravosuđa, kao i sa nevladinim organizacijama specijalizovanim za oblast ženskih ljudskih prava, ljudskih prava osjetljivih grupa, pružanje usluga žrtvama nasilja, kao i pravima djece.</p>	<p>-Ukupan broj obuka na godišnjem nivou. Od toga, procenat obuka podržanih iz javnih fondova i procenat obuka podržanih iz drugih fondova (navesti izvore finansiranja)</p> <p>-Procenat obuka koje su kreirale i realizovale nevladine organizacije, u odnosu na ukupan broj obuka</p> <p>-Ukupan broj profesionalaca/ki koji su nakon provjere znanja dobili sertifikate o uspješnom završetku obuke, razvrstan prema</p> <p>a) instituciji iz koje dolaze,</p> <p>b) radnom mjestu koje pokrivaju,</p> <p>c) temi, tj. nazivu obuke, na godišnjem nivou;</p>	<p>Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Centar za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija vakcinaciji“</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Vrhovno državno tužilaštvo, Vrhovni sud, Sudski savjet, Policijska akademija, Uprava za kadrove, NVO, međunarodne organizacije, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda</p>	<p>Kontinuirano</p>	<p>Izveštaji nosilaca aktivnosti, izvještaji o radu sudova, izvještaj Centra za obuku nosilaca pravosudnih funkcija, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izveštaj EU o napretku, izvještaji UN komiteta (CEDAW i CRC), izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>

<p>2.3. U skladu sa standardima Istanbulske konvencije i drugim ratifikovanim međunarodnim i regionalnim instrumenima koji regulišu ovu oblast, napraviti priručnike o detaljnom postupanju u sprovođenju postojećeg Protokola o postupanju institucija koji sadrže: objašnjenja vezano za zakonske odredbe, detaljna objašnjenja za službenike/ce institucija o postupanju u slučajevima nasilja, kao i uputstva za rad u okviru multidisciplinarnih timova.</p>	<p>-Kreirani i javno dostupni priručnici, koji sadrže navedene informacije; -Broj i vrsta odštampanih priručnika; - Broj službenika/ca koji su neposredno zaduženi za postupanje i pružanje servisa kojima je podijeljen priručnik u svakoj od nadležnih institucija.</p>	<p>Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo pravde, Centar za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Vrhovno državno tužilaštvo, Vrhovni sud, Sudski savjet, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, NVO, međunarodne organizacije</p>	<p>II kvartal 2017.</p>	<p>Izveštaji nosilaca aktivnosti, izvještaji o radu sudova, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji UN komiteta (CEDAW i CRC), izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>
<p>2.4. Osposobiti škole za primjenu Uputstva "Podjela odgovornosti i postupanje u cilju prevencije i u slučajevima pojave nasilja - uputstvo školama" i pratiti njegovu primjenu.</p>	<p>- Broj škola u kojima je održana obuka za primjenu Uputstva, na godišnjem nivou; - Broj procesuiranih slučajeva, na godišnjem nivou.</p>	<p>Ministarstvo prosvjete</p>	<p>Zavod za školstvo, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, međunarodne organizacije, NVO</p>	<p>IV kvartal 2017.</p>	<p>Izveštaj Ministarstva prosvjete, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta</p>
<p>2.5. Definirati procedure za sprovođenje principa dužne pažnje (prilježnosti) i postupanja državnih organa, zvaničnika/ca, službenika/ca ustanova i drugih aktera u skladu sa međunarodno priznatim pravilima i standardima i pratiti njihovu primjenu.</p>	<p>-Sve institucije u sistemu zaštite definisale procedure za prijavljivanje slučajeva kršenja ljudskih prava i principa dužne pažnje (prilježnosti) i sankcionisanja počinitelja/teljki; -Broj prijavljenih slučajeva i broj sankcionisanih pojedinaca – državnih zvaničnika/ca iz relevantnih službi za kršenje standarda dužne pažnje (prilježnosti); -Stepen ugrađenosti međunarodno priznatih i odgovarajućih pravila i standarda u procedure za prijavljivanje nasilja ili sumnje na nasilje nadležnim službama; -Stepen usaglašenosti povjerljivih baza</p>	<p>Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja</p>	<p>međunarodne organizacije, NVO</p>	<p>II kvartal 2017.</p>	<p>Izveštaji nosilaca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>

	podataka o žrtvama i svjedocima/kinjama nasilja sa međunarodno priznatim standardima/pravilima koji se odnose na prijavljivanje svih oblika nasilja				
2.6. Uraditi evaluaciju rada multidisciplinarnih timova sa aspekta dosadašnje primjene Protokola o postupanju i jednu kontrolnu evaluaciju na kraju strateškog perioda.	- Izrađen detaljan i javno dostupan izvještaj o evaluaciji rada multidisciplinarnih timova; -Izrađen detaljan i javno dostupan izvještaj o kontrolnoj evaluaciji.	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja,Ministarstv o prosvjete, Vrhovno državno tužilaštvo, međunarodne organizacije, NVO	IV kvartal 2017. i IV kvartal 2020.	Izvještaj Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO
2.7. Organizovati edukaciju za romske i egipćanske aktiviste/kinje kako bi mogli/e pružati usluge povjerljivog lica pripadnicama/cima svoje zajednice.	-Izrađen detaljan i javno dostupan izvještaj o edukaciji romskih i egipćanskih aktivista/kinja koji bi uključio sljedeće informacije: a) metodologija treninga; b) broj romskih i egipćanskih aktivista/kinja koji su pohađali obuku za pružanje usluga povjerljivog lica, razvrstan prema mjestu stanovanja (opštini) na godišnjem nivou; c) procenat zadovoljstva učesnika treninga o novim saznanjima stečenim na treningu kao i procjena iskoristivosti stečenih znanja u praksi;	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, NVO, međunarodne organizacije.	III kvartal 2016.	Izvještaj nosioca aktivnosti, izvještaji partnera, izvještaji NVO

CILJ STRATEGIJE 3: POVEĆAN NIVO JAVNE SVIJEŠTI O NASILJU NAD ŽENAMA I NASILJU U PORODICI

Pokazatelj 3. Povećan nivo informisanosti i znanja javnosti o uzrocima, rasprostranjenosti i posljedicama nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i postojećim mehanizmima zaštite od nasilja

3.1.Organizovati informativne kampanje u kojima se sprovodi javna edukacija o uzrocima, rasprostranjenosti i posljedicama nasilja, pravima žrtava i	-Broj informativnih kampanja u kojima se javnost informiše o uzrocima, rasprostranjenosti i posljedicama nasilja, pravima žrtava i institucijama koje pružaju zaštitu, prikazan prema nosiocima,	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava,Kancelarija za borbu protiv	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, lokalne	IV kvartal 2017, IV kvartal 2018, IV kvartal	Izvještaji nosilaca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o
---	--	---	---	--	---

<p>insitucijama koje pružaju zaštitu, sa kontaktima institucija, uključujući ikampanje u okviru “16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama” u svim gradovima Crne Gore²⁹, u partnerstvu sa medijima, univerzitetima, nevladinim organizacijama i poslovnim sektorom, koje bi uključile pravljenje medijskih edukativnih programa prilagođenog sadržaja za različite ciljne grupe</p>	<p>temama, teritorijalnom obuhvatu, vrsti kampanje i izvorima finansiranja.</p>	<p>trgovine ljudima, Ministarstvo unutrašnjih poslova</p>	<p>samopurave,NVO, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja,Ministarstvo prosvjete,Međunarodne organizacije, Zaštitnik Ljudskih prava i sloboda</p>	<p>2019, IV kvartal 2020.</p>	<p>napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>
<p>3.2. Napraviti posebne informativne materijaleza žrtve nasilja, uključujući štampane materijale, web-stranice, socijalne medije i sl, koji sadrže informacije o institucijama i organizacijama za pružanje zaštite, sa kontaktima i ostalim neophodnim podacima, u kojima se na jednostavan i razumljiv način objašnjavaju njihova prava, uključujući i pravo na korišćenje besplatne pravne pomoći, pravo na korišćenje instituta izuzeća službenika ili organa/insitucije, ili sudije u slučaju pretpostavke o mogućem konfliktu interesa. Materijali bi trebalo da budu dostupni na službenom i albanskom jeziku, kao i drugim jezicima po potrebi, i dostupni u svim ustanovama, institucijama, NVO, kao i na javnim mjestima prilikom sprovođenja kampanja.</p>	<p>-Broj institucija/organizacija/sudova koji obezbjeđuju odgovarajuće materijale; -Broj i vrsta informativnog materijala o dostupnim uslugama za žrtve. Od toga, broj materijala pripremljenih od strane nadležnih državnih organa vlasti na godišnjem nivou, broj materijala pripremljenih od strane NVO; -Broj distribuiranih materijala, mjesta distribucije, kao i opis okolnosti u kojima je distribucija vršena (u toku kampanje, tokom nekog važnog događaja, i sl.).</p>	<p>Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo 43ulture43jih poslova, Ministarstvo prosvjete</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo pravde, lokalne samouprave, međunarodne organizacije, NVO</p>	<p>Kontinuirano</p>	<p>Izvještaji nosilaca aktivnosti, Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, Izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>
<p>3.3. Za pripadnike/ce romske i egipćanske</p>	<p>-Broj posjeta mjestima na kojima živi romska i egipćanska populacija;</p>	<p>Ministarstvo za ljudska i manjinska prava</p>	<p>Zavod za socijalni i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i</p>	<p>Kontinuirano</p>	<p>Izvještaj nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih</p>

²⁹ S obzirom na to da se u Planu aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR 2013-2017), u Programu sprovođenja za period 2015-2016.u okviru Cilja 5.7.planira sprovođenje kampanja u okviru “16 dana”, za 2015. i 2016. godinu, ovom Strategijom se predviđa održavanje kampanja za period 2017-2020.

zajednice koji/e nisu pismeni/e, obezbjediti informisanje o institucionalnoj zaštiti kroz posjete mjestima na kojima žive, uz obavezno prisustvo aktiviste/kinje romskih i egipćanskih nevladinih organizacija.	-Broj učesnika/ca iz romskih i egipćanskih NVO koji su učestvovali u organizaciji sprovođenju posjeta; -Broj korisnika/ca informacija.		socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, NVO, međunarodne organizacije		prava i sloboda, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO
3.4.Organizovati edukaciju za medije o izvještavanju o nasilju nad ženama i nasilju u porodici, sa posebnim akcentom na poštovanje prava na privatnost i ostalih prava žrtava i poštovanje prava djece žrtava i svjedoka nasilja.	-Broj novinara-ki i broj urednika/ca koji su prošli obuku, razvrstan prema medijima iz kojih dolaze, na godišnjem nivou; -Broj i sadržaj tekstova-emisija koje su objavili novinari/ke koji su prošli obuku u roku od godinu dana nakon završetka obuke, u kojima su ispoštovani standardi profesionalnog izvještavanja, uključujući poštovanje prava na privatnost i ostala prava žrtava, sa posebnim akcentom na poštovanje prava djece žrtava i svjedoka nasilja.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo kulture, Ombudsman, Institut za medije, međunarodne organizacije, NVO, mediji	Kontinuirano	Izveštaj nosioca aktivnosti, Izveštaj Ombudsmana, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, Izveštaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

CILJ STRATEGIJE 4: POBOLJŠAN SISTEM INSTITUCIONALNE ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI

Pokazatelj 4. Unaprijeđen sistem zaštite od nasilja nad ženama i porodičnog nasilja u skladu sa standardima koje propisuje Istanbulska konvencijai drugi potvrđeni međunarodni i regionalni instrumenti, uključujući servise opšte i specijalizovane podrške, ekonomsko osnaživanje žrtava nasilja i servise psihosocijalnog tretmana za učinioce nasilja.

4.1 Izraditi metodologiju za prikupljanje podataka o nasilju u porodici, kako bi se omogućila razmjena podataka, redovno praćenje i procjena mjera za suzbijanje nasilja, kao i informisanje javnosti o stanju u ovoj oblasti.	Urađena metodologija za prikupljanje podataka, koja sadrži standardizovane obrasce izvještavanja za sve relevantne institucije i pavošude; -Statistički administrativni i pravosudni podaci o svim oblicima nasilja obuhvaćenih ovom Strategijom, razvrstani u odnosu na vrstu nasilja, pravosudni postupak (krivični ili prekršajni), podatak o tome da li je u pitanju ponovljeno nasilje (ranije vođeni postupci i izrečene mjere), pol, godištel relaciju između žrtve i učinioca, geografsku lokaciju. -Depersonalizovani podaci dostupni javnosti najmanje jednom godišnje.	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, MONSTAT	Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo pravde, Sudski savjet, Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo.	III kvartal 2016.	Izveštaji nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO
--	---	--	---	-------------------	--

4.2. Izraditi nacionalni plan unapređenja servisa opšte podrške u skladu sa Istanbulskom konvencijom.	Nacionalni plan unapređenja servisa opšte podrške izrađen i javno dostupan.	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, međunarodne organizacije, NVO	II kvartal 2017.	Izveštaji nosioca aktivnosti, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO
4.3. Sprovesti nacionalni plan unapređenja usluga opšte podrške.	-Broj i vrsta usluga opšte podrške; -Broj žrtava nasilja kojima je pružena usluga opšte podrške, na godišnjem nivou, razvrstan prema: a) vrsti usluge, b) pružaocu usluga i c) opštini u kojoj je usluga pružena.	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, NVO, međunarodne organizacije	IV kvartal 2019.	Izveštaji nosilaca aktivnosti, izvještaj Ombudsmana, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO
4.4. Izraditi nacionalni plan unapređenja specijalizovanih usluga podrške žrtvama nasilja u skladu sa Istanbulskom konvencijom i preporukama studije Savjeta Evrope o minimalnim standardima za specijalizovane servise (Kelly and Dubois, 2008).	-Nacionalni plan izrađen i javno dostupan; - Napravljen plan održivog finansiranja specijalizovanih usluga podrške.	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja	Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo pravde, Ministarstvo finansija, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, međunarodne organizacije, NVO	II kvartal 2017.	Izveštaji nosioca aktivnosti, izvještaj Ombudsmana, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO
4.5. Sprovesti nacionalni plan unapređenja servisa specijalizovane podrške žrtvama	Uspostavljena tri centra za pružanje specijalizovanih usluga podrške; -Geografska raspoređenost specijalizovanih, lako	Ministarstvo rada i socijalnog	Ministarstvo prosvjete, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu,	IV kvartal 2019.	Izveštaji nosioca aktivnosti, izvještaj

<p>nasilja</p>	<p>dostupnih i bezbjednih usluga podrške za žrtve nasilja razvrstan prema: a) tipu usluge podrške, b) opštini, c) pružaocu usluge i d) I zvoru finansiranja;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Broj žrtava nasilja u sigurnim kućama, u odnosu na identifikovanu potrebu za smeštajem u sigurnim kućama na godišnjem nivou, razvrstano u odnosu na: a) sve oblike nasilja, b) broju odraslih i broju djece, c) starosti i polu djece i d) opštini; - Procenat izdvajanja iz godišnjeg i lokalnih budžeta namijenjen nesmetanom funkcionisanju sigurnih kuća i smeštaju za žrtve, u odnosu na ukupni budžet za usluge u ovoj oblasti, na godišnjem nivou; - Broj (24/7) SOS telefonskih linija na nivou države koje pružaju povjerljivo i anonimno savjetovanje za žrtve nasilja i broj korisnika/ca ove usluge, na godišnjem nivou, razvrstan prema a) broju odraslih i broju djece, b) starosti i polu djece, c) oblicima nasilja, d) srodstvu između učinioca i žrtve i e) opštini; - Procenat izdvajanja iz državnog i lokalnih budžeta namijenjen funkcionisanju (24/7) SOS telefonskih linija koje pružaju besplatne savjete žrtvama u vezi sa svim oblicima nasilja, u odnosu na ukupni budžet za usluge u ovoj oblasti, na godišnjem nivou; - Broj i regionalna rasprostranjenost centara u kojima se pruža specijalizovana podrška žrtvama silovanja ili seksualnog nasilja (broj centara u odnosu na broj stanovnika); - Broj žrtava silovanja ili seksualnog nasilja kojima je pružena specijalizovana podrška, u odnosu na ukupan broj prijavljenih slučajeva tog nasilja, na godišnjem nivou. 	<p>staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo zdravlja</p>	<p>međunarodne organizacije, NVO</p>		<p>Ombudsmana, Izveštaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>
<p>4.6. Izraditi analizu potreba nadležnih organa-institucija za sprovođenje nacionalnog i međunarodnog pravnog okvira za zaštitu od nasilja.</p>	<p>-Urađena i javno dostupna analiza;</p> <p>-Na osnovu rezultata- preporuka analize, urađen detaljan plan potreba.</p>	<p>Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo pravde</p>	<p>Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, međunarodne</p>	<p>III kvartal 2016.</p>	<p>Izveštaji nosioca aktivnosti, Izveštaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izveštaj EU o napretku,</p>

			organizacije, NVO		izvještaji CEDAW i CRC, Izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO
4.7 Izraditi nacionalni program psihosocijalnog tretmana za učinioce nasilja nad ženama i nasilja u porodici, sa detaljnim uputstvima za postupanje i obezbjediti njegovo sprovođenje.	<p>Urađen program na državnom nivou koji ima za cilj da učinioци nasilja u porodici savladaju i usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima, sa detaljnim uputstvima za postupanje stručnih lica;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Broj i vrsta institucija u kojima se sprovodi program psihosocijalnog tretmana; - Broj učinilaca nasilja u porodici koji su pohađali program u odnosu na ukupan broj učinilaca nasilja u porodici, na godišnjem nivou; - Broj polaznika programa za učinioce nasilja u porodici koji su ponovili djelo nasilja u periodu praćenja od 1 i 3 godine, u odnosu na ukupni broj polaznika programa na godišnjem nivou. 	Ministarstvo zdravlja	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, međunarodne organizacije, NVO	II kvartal 2016.	Izvještaj nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO
4.8. U saradnji saromskim i egipćanskim nevladinim organizacijama koje se bave problemima prisilnih brakova, kao i organizacijama koje se bave pravima RE populacije, napraviti uputstvo za postupanje i procesuiranje slučajeva prisilnih brakova u romskim i egipćanskim zajednicama za potrebe policije, centara za socijalni rad, škola, sudova i domova zdravlja.	<ul style="list-style-type: none"> - Kreirano i javno dostupno uputstvo za postupanje; - Uputstvo distribuirano svim relevantnim institucijama; - Procenat procesuiranih slučajeva u odnosu na broj prijavljenih slučajeva prisilnih brakova, razvrstan prema instituciji (prosvjeta, centri za socijalni rad, policija, tužilaštvo, sudstvo) mjestu/opštini, na godišnjem nivou. 	Ministarstvo unutrašnjih poslova	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, međunarodne organizacije, NVO	II kvartal 2016.	Izvještaj nosilaca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO

CILJ STRATEGIJE 5: UNAPRIJEĐEN PRISTUP PRAVDI I PRAVNA ZAŠTITA OD NASILJA U PORODICI

Pokaaztelj 5 Sprovedene efektivne mjere zaštite i podrške žrtvama svjedocima postupcima pred istražnim i pravosudnim organima

<p>5.1. Pratiti primjenu zaštitnih mjera i mjera bezbjednosti, kao i nadzora nad sprovođenjem tih mjera.</p>	<p>Broj slučajeva u kojima su nadležni organi izrekli mjere zaštite i mjere bezbjednosti učiniocima nasilja u porodici, u odnosu na ukupni broj prijava nasilja u porodici na godišnjem nivou, razvrstan prema: a) organu koji je donio mjeru, b) vrsti mjere, c) polu lica kome je mjera izrečena, d) srodstvu između lica kome je mjera izrečena i žrtve, e) broju djece koja su žrtve i/ili svjedoci nasilja i f) opštini;</p> <p>-Broj slučajeva u kojima su nadležni organi ustanovili kršenje zaštitnih mjera i mjera bezbjednosti, u odnosu na ukupni broj izrečenih mjera zaštite i mjera bezbjednosti, razvrstan prema: a) organu koji je donio mjeru, b) vrsti mjere, c) polu lica kome je mjera izrečena, d) srodstvu lica kome je mjera izrečena i žrtve, e) broju djece koja su žrtve i/ili svjedoci nasilja i f) opštini;</p> <p>- Broj sprovedenih postupaka za kršenje zaštitnih mjera, razvrstan prema: a) organu koji je vodio postupak, b) dužini trajanja postupka, c) vrsti mjere i sankcije, d) polu lica kome je mjera izrečena, e) srodstvu lica kome je mjera izrečena i žrtve, f) broju djece koja su žrtve i/ili svjedoci nasilja i g) opštini.</p>	<p>Ministarstvo pravde</p>	<p>Sudski savjet, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, međunarodne organizacije, NVO</p>	<p>Jednom godišnje</p>	<p>Izveštaj nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, izvještaj o radu sudova, izvještaj o radu tužilaca, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>
<p>5.2. Pratiti dostupnost, načine i obuhvat pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja.</p>	<p>-Broj kancelarija/organizacija koje pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama nasilja u porodici, razvrstanih prema:</p> <p>a) opštini,</p> <p>b) vrsti pravne pomoći koja se pruža,</p> <p>c) tipu pružaoca (advokatura, javni sektor, pravosuđe, organizacije civilnog</p>	<p>Ministarstvo pravde</p>	<p>Sudski savjet, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, međunarodne organizacije, NVO</p>	<p>Jednom godišnje</p>	<p>Izveštaj nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, izvještaj o radu sudova, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC,</p>

	<p>društva); -Broj osoba kojima je pružena besplatna pravna pomoć, razvrstan prema a) vrsti pružene pomoći, b) starosti i polu lica kome je pomoć pružena, b) tipu pružaoca i c) opštini, na godišnjem nivou.</p>				<p>izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>
<p>5.3. Pratiti sprovođenje sistema podrške i zaštite za djecu svjedoke i žrtve nasilja, u skladu sa preporukama iz "UN Priručnika za stručnjake i donosiocce odluka o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela", kao i u skladu sa standardima postavljenim u Istanbulske konvenciji.</p>	<p>Broj djece žrtava nasilja u porodici koja su koristila usluge podrške (uključujući psihološko savjetovanje) u odnosu na ukupan broj identifikovane djece žrtava na godišnjem nivou; -Broj sudskih postupaka (krivičnih, prekršajnih i mjera zaštite) u kojima je učinilac proglašen krivim ili su mu izrečene mjere zaštite i u odnosu na djecu žrtve nasilja, u odnosu na ukupan broj sudskih postupaka u kojima su učinilac i/ili žrtva imali djecu, na godišnjem nivou; - Broj i vrsta institucija (policija, tužilaštvo, sudovi) u kojima postoji posebno opremljen prostor za obavljanje razgovora sa žrtavama porodičnog nasilja, prilagođen potrebama djece i čekaonicama za žrtve svjedoke odvojene od okrivljenog.</p>	<p>Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Sudski savjet, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, međunarodne organizacije, NVO</p>	<p>Jednom godišnje</p>	<p>Izvještaj nosioca aktivnosti, izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, izvještaj o radu sudova, izvještaj o radu tužilaca, Izvještaj EU o napretku, izvještaji CEDAW i CRC, izvještaj GREVIO komiteta, izvještaji NVO</p>

Anex 1 -Obavljeni intervjui:

1. Ministarstvo unutrašnjih poslova:
  - Snežana Vujović, viša policijska inspektorka za suzbijanje maloljetničke delikvencije i nasilja u porodici
  - Aida Dacić, inspektorka za porodično nasilje
2. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda:
  - Siniša Bjeković, zamjenik Zaštitnika
  - Nevenka Stanković, zamjenica Zaštitnika
  - Dina Knežević, savjetnica
3. NVO Centar za ženska prava:
  - Maja Raičević, izvršna direktorka
  - Ana Jaredić, psihološkinja
4. NVO SOS Nikšić:
  - Nataša Međedović, izvršna direktorka
  - Nada Koprivica, programska menadžerka
  - Dijana Pištalo, programska menadžerka
  - Ivana Pejović, psihološkinja
5. NVO Centar za romske inicijative:
  - Fana Delija, izvršna koordinatorka i programska menadžerka
  - Fatima Naza, projektna asistentkinja
6. NVO Autonomni ženski centar, Beograd
  - Tanja Ignjatović, programska koordinatorka
7. Visoki prekršajni sud grada Zagreba
  - Branka Žigante Živković, sutkinja
8. Delegacija Evropske unije u Crnoj Gori:
  - Mladenka Tešić, projektna menadžerka
9. GREVIO (ekspertska grupa Savjeta Evrope za akcije protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici):
  - Vesna Ratković, članica

Anex 2: Međunarodni i domaći propisi korišćeni u izradi Strategije:

Međunarodni propisi:

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948),
- Konvencija o zaštiti ljudskih prava i fundamentalnih sloboda (ETS br. 5. 1950),
- Presuda Evropskog suda za ljudska prava kojima se štiti pravo na život, zabranjuje mučenje i ponižavajuće postupanje, štiti pravo na slobodu i pravično postupanje u sudskim postupcima,
- Konvencija o političkim pravima žena (1952),
- Konvencija protiv diskriminacije u obrazovanju (1960),
- Pakt o građanskim i političkim pravima (1966),
- Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966),
- Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena (CEDAW - 1979),
- Deklaracija UN-a o eliminaciji zlostavljanja žena (1993) DEVAW,
- Pekinška deklaracija i Platforme za akciju (1995),
- Univerzalna deklaracija o demokratiji (1997),
- Opcioni protokol za Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (1999),
- UN Konvencija o pravima djeteta(1989),
- Deklaracija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1967),
- Deklaracija o zaštiti žena i djece u slučaju opasnosti i oružanom sukobu (1974),
- Rezolucija 1325 Savjeta bezbjednosti (2000),
- Milenijumska deklaracija i milenijumski razvojni ciljevi (2000),
- Konvencija Savjeta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011),
- Evropska socijalna povelja (1961 – izmjena 1996),
- Preporuka Savjeta ministara članicama Savjeta Evrope Br. R (79)17 koja se odnosi na zaštitu djece od zlostavljanja,
- Preporuka Savjeta ministara članicama Savjeta Evrope Br. R(85)4 o nasilju u porodici,
- Preporuka Savjeta ministara članicama Savjeta Evrope Br. R(85)11 o položaju žrtve u krivičnom postupku,
- Preporuka Savjeta ministara članicama Savjeta Evrope Br. R(87)21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije,
- Preporuka Savjeta ministara članicama Savjeta Evrope Br. R(90)2 o socijalnim mjerama u svezi sa nasiljem u porodici,

- Preporuka Savjeta ministara članicama Savjeta Evrope Br. R(91)11 koja se odnosi na seksualnu eksploataciju, pornografiju, prostituciju i trgovinu djecom i mladim, i Br. R(93)2 o medicinskim aspektima zlostavljanja djece,
- Preporuka Savjeta ministara članicama Savjeta Evrope Rec (2002)5 o zaštiti žena od nasilja,
- Deklaracije i rezolucije usvojene na 3. Evropskoj ministarskoj konferenciji Savjeta Evrope (1993) o jednakosti žena i muškaraca,
- Ženevska Konvencija o zaštiti civilnog stanovništva i njena dva protokola,
- Direktiva Savjeta 2004/113/EZ kojom se primjenjuje načelo ravnopravnosti muškaraca i žena u mogućnosti dobijanja i nabavke roba, odnosno pružanja usluga,
- Odluka Savjeta 95/593/EC od 22. decembra 1995. godine o srednjeročnom akcionom programu Zajednice o jednakim mogućnostima za žene i muškarce,
- Preporuka Savjeta 84/635/EEC od 13. decembra 1984. godine o promociji pozitivne akcije za žene,
- Rezolucija Savjeta od 27. marta 1995. godine o ujednačenom učešću žena i muškaraca u procesu donošenja odluka.

Domaći propisi:

- Porodični zakon („Službeni list RCG“, br.01/07),
- Zakon o zaštiti od nasilja u porodici („Službeni list CG“, br. 46/10),
- Krivični zakonik („Službeni list CG“, br.40/08, 25/10, 32/11, 40/13, 56/13),
- Zakon o krivičnom postupku („Službeni list CG“, br.57/09, 49/10),
- Zakon o prekršajima („Službeni list CG“, br. 01/11, 6/11, 39/11, 32/14),
- Zakon o javnom redu i miru („Službeni list RCG“, br. 41/94),
- Zakon o rodnoj ravnopravnosti („Službeni list RCG“, br. 46/07),
- Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti („Službeni list CG“, br. 27/13, 1/15, 42/15, 47/15),
- Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni list CG“, br. 46/10, 18/14),
- Zakon o unutrašnjim poslovima („Službeni list CG“, br. 44/12, 36/13, 1/15),
- Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći („Službeni list CG“, br. 20/11),
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Sl. list RCG“, br. 39/04, „Službeni list CG“, br. 14/10, 40/11).

Anex 3: Monitoring izvještaji, analize, mišljenja i preporuke:

1. Informacija o sprovođenju aktivnosti iz Strategije zaštite od nasilja u porodici za 2013. godinu, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, maj 2014.
2. Izvještaj o sprovođenju PAPRR-a za 2013.godinu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica, 2013.
3. Mišljenje o uticaju ratifikacije Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici na zakonske propise u Crnoj Gori, OSCE/ODHR, Varšava, Poljska, septembar 2014.godine, br.: GEND-MNG/251/2014 [AIC], <http://www.osce.org/me/odihr/124929?download=true>
4. Preporuke Komiteta za prava djeteta UN za 2010, www.ombudsman.co.me
5. Izvještaj o ispunjavanju preporuka CEDAW Komiteta Ujedinjenih nacija, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Podgorica, februar 2014, www.mmp.gov.me/rubrike/CEDAW/
6. Izvještaj ekspertske misije TAIEX-a Evropske unije u Crnoj Gori za procjenu o skloništima za žrtve nasilja u porodici, u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja, Podgorica, februar 2015.
7. Izvještaj br.2 o ispunjavanju Akcionog plana za poglavlje 23, pravosuđe i temeljna prava, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Podgorica, mart 2014, www.mvpei.org.me
8. Priručnik za stručnjake i donositelje odluka o pravosudnim pitanjima koja uključuju djecu žrtve i svjedoke kaznenih djela – Ujedinjene nacije, Beč, 2009, <http://www.unicef.org/rightsite/files/cfjusticeguidelines.pdf>
9. Izvještaj o postupanju policije sa djecom, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, Podgorica, oktobar 2014, www.ombudsman.co.me/djeca
10. Informacija o sprovođenju aktivnosti predviđenih Strategijom zaštite od nasilja u porodici, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Podgorica, maj 2014, www.mrs.gov.me
11. [Analiza usklađenosti zakonodavnog i strateškog okvira Crne Gore sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici](#), osnovna studija, autorke Tijana Saveljić, Jovana Hajduković, Natasa Međedović i Maja Raičević, Podgorica, Sigurna ženska kuća, 2015.
12. Studija o nasilju u porodici i nasilju nad ženama, CEED i SOS Nikšić za potrebe Programa rodne ravnopravnosti (UNDP, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava), uz finansijsku podršku EU, Podgorica, 2012, www.gendermontenegro.me/wp-content/uploads/2012/07/Studija-o-nasilju-u-porodici-i-nasilju-nad-ženama-u-CG-Jul-2012.pdf
13. Crna Gora, Istraživanje višestrukih pokazatelja, UNICEF i MONSTAT, Podgorica, 2014. <http://www.un.org.me/uploads/Documents/2014/Istra%C5%BEivanje%20vi%C5%A1est>

[rukih%20pokazatelja%20u%20Crnoj%20Gori%202013%20%20Klju%C4%8Dni%20nalazi%20\(iun%202014\).pdf](#)

14. Indikatori za praćenje primene odredbi Konvencije Saveta Evrope protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici, Koalicija "Udruženim naporima – ka novim evropskim standardima u zaštiti žena od rodno zasnovanog nasilja", Beograd, decembar 2014, <http://www.potpisujem.org/doc/62c0bd2c2f16f9f2586f711f45d3255b.pdf>
15. Crna Gora kakvu želim - izvještaj o nacionalnim konsultacijama u Crnoj Gori postmilenijumskim razvojnim ciljevima, dr Olivera Komar i Pavle Gegaj, za potrebe UN sistema u Crnoj Gori, Podgorica, april 2013, www.un.org.me/uploads/Documents/2013/20130426_Izvie%C5%A1taj%20o%20Nacionalnim%20konsultacijama%20o%20postmilenijumskim%20razvojnim%20ciljevima.pdf
16. Zaključna zapažanja UNCAT Komiteta o Crnoj Gori iz 2014. godine, http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fMNE%2fCO%2f2&Lang=en
17. Zeković Biljana i Gligorović Aleksandra, Institucionalni mehanizmi zaštite od nasilja u porodici i njihova primjena u Crnoj Gori, SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja Podgorica, Podgorica 2014.
18. Zeković Biljana, Monitoring izvještaj o sprovođenju Strategije zaštite od nasilja u porodici 2011-2015, Podgorica, 2015.
19. UN Secretary General's Study on Violence against Children (2006).
20. UNICEF Study Hidden in a Plain Sight (2014).
21. EU wide survey on violence against women and violence in family (EU Agency for Fundamental Rights).
22. Combating violence against women: minimum standards for support services, by Prof. Liz Kelly and Lorna Dubois, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Council of Europe, Strasbourg, 2008. http://www.wave-network.org/sites/default/files/eg-vaw-conf%282007%29study_rev.en.pdf
23. Nasilje u porodici u romskoj i egipćanskoj zajednici u Crnoj Gori, Centar za romske inicijative, Nikšić, oktobar 2014, <http://crink.me/wp-includes/PDF/CRI%20Brosura%20Nasilje%20u%20pordici.pdf>
24. Ugovoreni brak jači od zakona, Centar za romske inicijative i ženska RE mreža "Prva", Nikšić, 2014, <http://crink.me/wp-includes/PDF/Ugovoreni%20brakovi.pdf>
25. Vesti iz budućnosti: Istanbulska konvencijai odgovornost države za borbu protiv nasilja nad ženama. Funkcionisanje opštih servisa - operacionalizacija dužne prilježnosti. Autorka: Biljana Branković, nezavisna istraživačica – konsultantkinja, Beograd, Program Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. <http://www.sigurnakuca.net/upload/documents/VestilzBuducnosti.pdf>